

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

ФАКУЛЬТЕТ МОРСЬКОГО ПРАВА
кафедра морського та господарського права

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Методичні вказівки і рекомендації
щодо підготовки та проведення практичних занять
для здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності D8 Право

Укладачі: **Дубинський О.Ю.** – професор, доктор юридичних наук, професор кафедри морського та господарського права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, заслужений працівник освіти

Достдар Р.М. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри морського та господарського права Факультету морського права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Рецензент: **Бортник Н. П.** – професор, доктор юридичних наук, завідувачка кафедри адміністративного та конституційного права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Протокол НМР № 1 від 29.01.2025 р.

Цивільний процес: методичні вказівки і рекомендації щодо підготовки та проведення практичних занять для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності D8 Право / О.Ю. Дубинський, Р.М. Достдар. Миколаїв: ФМП, 2025. 59с.

Методичні вказівки містять вимоги щодо підготовки до практичних занять та самостійної роботи студентів, список літератури з навчальної дисципліни Цивільний процес для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності D8 Право факультету морського права НУК імені адмірала Макарова.

© О.Ю. Дубинський, Р.М. Достдар, 2025

ЗМІСТ

I. Передмова.....	4
II. Програма навчальної дисципліни	6
III. Методичні вказівки і рекомендації щодо підготовки та проведення занять.....	7
IV. Теми практичних занять.....	10
V. Методичні вказівки при підготовці до практичних занять.....	11
VI. Список рекомендованої літератури	57

I. ПЕРЕДМОВА

Цивільне процесуальне право є однією з фундаментальних галузей правових знань. «Цивільний процес» – навчальна дисципліна в системі вищої юридичної освіти, предметом якої є суспільні відносини, що виникають при здійсненні правосуддя у цивільних справах.

Вивчення дисципліни базується на основі нормативних актів, наукових і навчальних літературних джерел, судової практики, які розкривають сутність і процесуальну форму правосуддя щодо цивільних справ.

Навчальна дисципліна «Цивільний процес» включає поняття про предмет і систему цивільного процесуального права, принципи цивільного судочинства, суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, процесуальні строки й судові витрати, докази й доказування, юрисдикцію та підсудність, види провадження цивільного процесу в суді першої інстанції та при перегляді судових рішень, виконання судових рішень.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Цивільний процес» є формування у студентів відповідно до освітньо-професійної програми таких компетентностей:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі правничої діяльності.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК10. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК):

СК7. Здатність застосовувати норми та інститути права, щонайменше з таких галузей, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне

процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, трудове право, кримінальне і кримінальне процесуальне право.

СК8. Здатність застосовувати правові принципи та доктрини.

СК11. Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

Передумовами для вивчення навчальної дисципліни «Цивільний процес» є оволодіння фаховими компетентностями, що формуються під час вивчення наступних дисциплін: Конституційне право України, Цивільне та сімейне право України, Трудове право України. Право соціального забезпечення, Теорія держави і права.

Вивчення навчальної дисципліни «Цивільний процес» передбачає формування та розвиток у студентів таких результатів навчання:

Програмні результати навчання (РН):

РН1. Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

РН2. Знати та розуміти міжнародні стандарти прав людини, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практику Європейського суду з прав людини.

РН5. Давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю.

РН6. Оцінювати недоліки і переваги певних правових аргументів, аналізуючи відому проблему.

РН9. Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій.

РН13. Знати та розуміти особливості реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права.

РН14. Використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для правничої діяльності.

РН20. Виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки.

РН22. Надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях.

II. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ 1

Змістовий модуль 1. Загальні положення цивільного процесуального права. Цивільне судочинство. Учасники цивільного процесу

ТЕМА 1. Загальні положення цивільного процесуального права. Основна література: [2, ст.1-18].

ТЕМА 2. Цивільне судочинство. Цивільно-процесуальні правовідносини. Основна література: [2, ст.1-41].

ТЕМА 3. Учасники цивільного процесу. Основна література: [2, ст.42-75].

Змістовий модуль 2. Цивільна юрисдикція. Докази та доказування. Процесуальні строки. Судові виклики та повідомлення. Судові витрати. Заходи процесуального примусу

ТЕМА 4. Цивільна юрисдикція. Основна література: [2, ст.12-32].

ТЕМА 5. Докази та доказування. Основна література: [2, ст.76-119].

ТЕМА 6. Процесуальні строки. Судові виклики та повідомлення. Судові витрати. Заходи процесуального примусу. Основна література: [2, ст.120-148].

МОДУЛЬ 2

Змістовий модуль 3. Позовне провадження. Наказне провадження. Окреме провадження

ТЕМА 7. Загальні положення позовного провадження. Основна література: [2, ст.174-183].

ТЕМА 8. Стадії позовного провадження. Основна література: [2, ст.184-292].

ТЕМА 9. Наказне провадження. Основна література: [2, ст.160-173].

ТЕМА 10. Окреме провадження. Основна література: [2, ст.293 – 350-8].

Змістовий модуль 4. Провадження з перегляду судових рішень. Питання виконання рішень суду, іноземного суду, третейського суду, оспорування рішення міжнародного комерційного арбітражу. Цивільне судочинство та медіація

ТЕМА 11. Апеляційне провадження. Основна література: [2, ст.351-387].

ТЕМА 12. Касаційне провадження. Основна література: [2, ст.388-422].

ТЕМА 13. Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами. Основна література: [2, ст.423-429].

ТЕМА 14. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб). Судовий контроль за виконанням судових рішень. Основна література: [2, ст.430-453].

ТЕМА 15. Провадження у справах про оскарження рішень третейських судів. Оспорування рішень міжнародних комерційних арбітражів. Основна література: [2, ст.454-487].

ТЕМА 16. Цивільне судочинство та медіація. Основна література: [2, ст.4].

III. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ

Методи навчання – способи, якими забезпечується набуття здобувачами відповідних компетенцій через засвоєння програмного матеріалу та активізацію навчального процесу, а саме:

для всіх видів занять:

- робота з літературою- опрацювання різних видів джерел, спрямоване на формування нових знань, їх закріплення, вироблення вмінь і навичок та реалізацію контрольнo-корекційної функції в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти;

- пояснення - словесне розкриття причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей у розвитку природи, людського суспільства і людського мислення;

- дискусія- обмін поглядами щодо конкретної проблеми з метою набуття нових знань, зміцнення власної думки, формування вміння її обстоювати;

- диспут - цілеспрямоване зіставлення різних поглядів на наукову чи суспільну проблематику з метою формування у здобувачів оцінних суджень, зміцнення світоглядних позицій;

- демонстрування- наочно-чуттєве ознайомлення здобувачів з явищами, процесами, об'єктами в їх природному вигляді;

для лекційних занять:

- лекція - усний виклад навчального матеріалу, який характеризується великим обсягом, складністю логічних побудов, сконцентрованістю розумових образів, доведень і узагальнень;

- бесіда - питально-відповідний метод, завдання якого – спонукати здобувачів до актуалізації відомих і засвоєння нових знань шляхом самостійних роздумів, висновків і узагальнень; різновиди бесіди: репродуктивні (спрямовані на відтворення раніше засвоєного матеріалу), катехізичні (передбачають точне відтворення формулювань, запам'ятовування відповідей), евристичні (підводять здобувачів до самостійних висновків);

- ілюстрування - показ та сприйняття предметів, процесів і явищ у їх символічному зображенні за допомогою плакатів, карт, портретів, фотографій, схем, репродукцій, звукозаписів тощо;

- відеометод - використання відеоматеріалів для активізації наочно-чуттєвого сприймання; забезпечує більш легке і міцне засвоєння знань в їх образно-понятійній цілісності та емоційній забарвленості;

для практичних занять:

- вправа - планомірне, організоване, повторне виконання дій із метою оволодіння ними або підвищення їх якості;

- практична робота- метод поглиблення і закріплення теоретичних знань та перевірки наукових висновків; дидактична гра- спеціально створена ситуація (модель реальності) для формування певних практичних навичок та умінь;

- спостереження- тривале цілеспрямоване сприймання об'єктів чи явищ із фіксацією змін, які в них відбуваються, і виявлення на цій основі внутрішніх зв'язків і залежностей, розкриття сутності явищ;

- методи контролю і самоконтролю:

- фронтальне опитування;

- контрольні роботи, твори, диктанти, письмові заліки;

- контрольні тестові роботи програмованого типу (перелік запитань і можливі варіанти відповідей).

Альтернативно може застосовуватися наступна класифікація методів навчання:

- пояснювально-ілюстративний метод- повідомлення готової інформації різними засобами (словесними, наочними, практичними) та усвідомлення і запам'ятовування цієї інформації здобувачами;

- репродуктивний метод- відтворення здобувачем способів діяльності за визначеним викладачем алгоритмом;

- проблемного викладу – постановка викладачем перед здобувачами проблеми і визначення шляхів її розв'язання з приховуванням можливих пізнавальних суперечностей;

- частково-пошуковий- метод, за якого певні елементи знань повідомляє викладач, а частину здобувачі здобувають самостійно, відповідаючи на поставлені запитання чи розв'язуючи проблемні завдання;

- дослідницький - творче застосування знань, оволодіння методами наукового пізнання, формування досвіду самостійного наукового пошуку.

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів вивчення матеріалу дисципліни є:

- стандартизовані тести;

- аналітичні звіти, курсова робота;

- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;

- студентські презентації та виступи на наукових заходах;

- інші види індивідуальних та групових завдань.

Контроль знань студентів проводиться на практичному занятті та за результатами виконання завдань самостійної роботи. Він передбачає оцінювання теоретичної підготовки здобувачів вищої освіти із зазначеної теми (у тому числі, самостійно опрацьованого матеріалу) під час роботи на семінарських заняттях та набутих практичних навичок під час виконання модульних контрольних робіт. Засвоєння студентом навчального матеріалу з дисципліни оцінюється на підставі результатів поточного контролю (тестування, поточного опитування, виконання індивідуальних завдань та певних видів робіт на практичних, семінарських заняттях тощо) протягом семестру.

Контроль самостійної роботи проводиться:

- з лекційного матеріалу шляхом перевірки конспектів, виступу на семінарських заняттях;
- з практичних, індивідуальних занять шляхом перевірки виконаних завдань, написання реферату за обраною темою.

Контроль виконання курсової роботи включає поточний контроль за виконанням розділів роботи та захист перед комісією.

Зарахування кредитів навчального курсу можливо тільки після досягнення результатів, запланованих РПНД, що виражається в одній з позитивних оцінок, передбачених чинним законодавством.

Критерії оцінювання результатів навчання на семінарських заняттях

Відповіді на семінарах (бали)			Критерії оцінювання
д/ф		з/ф	
5 сем	6 сем	5 та 6й сем	
2,5	1,5	1	Відповідь правильна, повна, логічна, містить аналіз, систематизацію, узагальнення, використані міжпредметні зв'язки, містить аргументовані висновки.
1,5-2	1	0,8	Відповідь в цілому правильна, достатньо повна, логічна; допущені несуттєві помилки та неточності у викладенні матеріалу
1	0,8	0,5	Відповідь частково правильна, містить неточності, недостатньо обґрунтована.
0,5	0,5	0,3	Відповідь має суттєві помилки, аргументи несформульовані, використовуються невірна термінологія.
0,2	0,2	0,2	Відповідь містить значну кількість суттєвих помилок, не обґрунтована.
0			Студент не дає відповіді.

IV. ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

5 семестр

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1	Загальні положення цивільного процесуального права	2	1
2	Цивільне судочинство. Цивільно-процесуальні правовідносини	2	2
3	Учасники цивільного процесу	4	2
4	Цивільна юрисдикція	2	1
5	Докази та доказування	3	1
6	Процесуальні строки. Судові виклики та повідомлення. Судові витрати. Заходи процесуального примусу	2	1
	Разом	15	8

6 семестр

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
7	Загальні положення позовного провадження	4	1
8	Стадії позовного провадження	4	1
9	Наказне провадження	4	1
10	Окреме провадження	4	1
11	Апеляційне провадження	2	1
12	Касаційне провадження	2	1
13	Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами	4	1
14	Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб). Судовий контроль за виконанням судових рішень	2	1
15	Провадження у справах про оскарження рішень третейських судів. Оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів	2	1
16	Цивільне судочинство та медіація	2	1
	Разом	30	10

V. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ТЕМА 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

- 1.1. Поняття цивільного процесу та цивільного процесуального права
- 1.2. Способи та форми захисту права
- 1.3. Предмет цивільно-процесуального права
- 1.4. Метод цивільного процесуального права
- 1.5. Система цивільного процесуального права
- 1.6. Джерела цивільно-процесуального права
- 1.7. Дія норм цивільного процесуального права у часі, просторі, за колом осіб

1.1. Поняття цивільного процесу та цивільного процесуального права.

Цивільне процесуальне право є самостійною процесуальною галуззю права України. Цивільне процесуальне право – це система цивільних процесуальних норм, які регулюють суспільні відносини між судом і учасниками процесу в сфері здійснення судочинства в цивільних справах шляхом розгляду і вирішення цивільних справ у суді першої інстанції, а також в порядку перегляду судових рішень у вищестоящих судових інстанціях, перегляду рішень третейських судів та видачі виконавчих листів на примусове виконання їх рішень, відносини пов'язані з виконанням судових рішень та визнанням і виконанням рішень іноземних судів в Україні.

Цивільний процес (або цивільне судочинство) - це врегульований нормами цивільного процесуального права порядок розгляду і вирішення судом цивільних справ. Іншими словами, це сукупність процесуальних дій, спрямованих на розгляд та вирішення спорів між фізичними та юридичними особами, а також захист їхніх прав, свобод та інтересів.

1.2. Способи та форми захисту права. Розрізняють способи і форми захисту прав.

Способи захисту поділяються на загальні (універсальні) та особливі. Загальні застосовуються завжди, навіть якщо в законі чи договорі не наголошено на цьому. Особливі – лише тоді, коли вони визначені законом або договором.

Цивільним кодексом України передбачено такі способи захисту цивільних прав: визнання права; визнання правочину недійсним; припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення; примусове виконання обов'язку в натурі; зміну правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; відшкодування моральної (немайнової) шкоди; визнання незаконним рішення органів державної влади і місцевого самоврядування. Даний перелік способів захисту є невичерпним.

Форма захисту права – категорія процесуального характеру. Під формою захисту права необхідно розуміти визначену законом діяльність компетентних органів щодо

захисту передбаченого законом права, тобто встановленню фактичних обставин, застосуванню норм права, визначення способу захисту права, ухвалення та виконання рішення.

Чинне законодавство України передбачає такі форми захисту прав: судовий, адміністративний, громадський (третейські суди), нотаріальний, за участю медіатора тощо і визначає органи, які здійснюють захист – суди загальної юрисдикції, нотаріат, третейські суди, ЄСПЛ і т.д.

1.3. Предмет цивільно-процесуального права

У праві предмет правового регулювання розглядається як сфера, на яку поширюється право. Згідно із ст. 2 ЦПК завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Таким чином, правовідносин, які становлять предмет цивільного процесуального права, виникають у зв'язку з реалізацією заінтересованими особами свого права на судовий захист.

1.4. Метод цивільного процесуального права

Виходячи із змісту методу цивільного процесуального права, можна зазначити, що метод характеризується як імперативно-диспозитивний.

Імперативний характер впливу на поведінку суб'єктів цивільних процесуальних відносин закріплюється у нормах права, що встановлюють зобов'язання, заборону і примус.

Диспозитивний характер визначається дозволом і правами суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин на здійснення відповідної поведінки в межах, встановлених нормами цивільного процесуального права. Спосіб дозволу закріплюється в нормах, які визначають процесуально-правове становище сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, діяльність яких характеризується принципом диспозитивності.

1.5. Система цивільного процесуального права – це сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих інститутів та норм цивільного процесуального права, зумовлених предметом правового регулювання.

Система цивільного процесуального права складається із загальної та особливої частин. В основу поділу системи покладено структуру ЦПК України.

Загальна частина містить процесуальні норми та інститути, які поширюються на всі види проваджень і стадій. Вони розміщені у Розділі I ЦПК України «Загальні положення». Але є норми загальної частини, які знаходяться в особливій частині ЦПК України. Це норми в яких закріплено принцип безпосередності і безперервності судового розгляду справи по суті (ст.213 ЦПК України). Хоча загальна природа їх не міняється, а їх розташування в загальній частині зумовлена правилами законодавчої техніки.

Умовно, друга частина містить процесуальні норми та інститути, які регулюють розвиток процесу за стадіями, визначають процесуальне становище іноземців, осіб без громадянства, порядок виконання судових доручень. Вони розміщені у Розділах II-XIII ЦПК України.

1.6. Джерела цивільного процесуального права

Джерела цивільного процесуального права виступають зовнішньою формою вираження та функціонування процесуальних норм, у яких містяться загальні та спеціальні правила цивільного судочинства. Під джерелами цивільного процесуального права належить розуміти ті нормативно- правові акти (національне законодавство), норми права іноземної держави, судову практику, які містять загальні та конкретні правила щодо розгляду і вирішення цивільних справ у порядку цивільного судочинства загальними судами.

Джерела цивільного процесуального права можна поділити на такі групи і види:

I. Національне законодавство України: а) Конституція України; б) цивільний процесуальний кодекс України, г) закони України; в) міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; д) підзаконні акти; є) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї.

II. Норми права інших (іноземних) держав;

III. Судова практика і судовий прецедент: а) практика Європейського суду прав людини; б) рішення Конституційного суду України, в) судова практика національних загальних судів.

1.7. Дія норм цивільного процесуального права у часі, просторі, за колом осіб.

Дія норм в часі визначається правилом:

- провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи (ч. 3, ст.3 ЦПК України);
- цивільний процесуальний закон зворотної сили не має, якщо він скасовує чи звужує права, належні учасникам судового процесу, чи обмежує їх використання, скасовує чи звужує права, чи обмежує їх використання (ч.4, ст. 4 ЦПК України).

Дія цивільних процесуальних норм у просторі визначається тим, що:

- норми поширюють свою дію на всю територію України;
- до спірних правовідносин, що виникли, змінилися чи припинилися за межами України, але підлягають розгляду на території України, процесуальні норми застосовуються у випадках, передбачених законом України та міжнародними договорами за участю України.

Дія цивільних процесуальних норм за колом осіб визначається їх обов'язковістю для

- всіх громадян України, незалежно від їх національності, статі, походження, майнового стану, посадового становища місця проживання тощо;

- юридичних осіб;
- іноземних громадян, осіб без громадянства, які знаходяться на території України;
- іноземних юридичних осіб, які знаходяться на території України.

ТЕМА 2. ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО. ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

- 2.1. Поняття цивільного судочинства
- 2.2. Принципи Цивільного судочинства
- 2.3. Види проваджень в цивільному судочинстві
- 2.4. Стадії цивільного процесу
- 2.5. Цивільні процесуальні правовідносини
- 2.6. Елементи цивільно-процесуальних правовідносин
- 2.7. Підстави виникнення цивільно-процесуальних правовідносин

2.1. Поняття цивільного судочинства. Захист цивільних прав здійснюється в порядку цивільного судочинства, шляхом розгляду і вирішення цивільних справ. Так реалізується функція правосуддя.

Цивільне судочинство – це врегульований нормами цивільного процесуального права порядок провадження по цивільним справам, який передбачає ряд послідовних дій, змістом яких є діяльність суду, осіб, що беруть участь у справі та інших учасників процесу.

Завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ч.1 ст. 2 ЦПК).

2.2. Принципи Цивільного судочинства. Принципи Цивільного судочинства – основні ідеї, уявлення про суд та правосуддя, закріплені в нормах цивільного процесуального права і внаслідок цього стали його основними положеннями, якісними особливостями, які визначають характер цивільного процесуального права, порядок його застосування та перспективи подальшого розвитку.

Класифікація принципів ЦПП – за різними ознаками:

1. За дією в системі права:

- загально-правові – притаманні всім галузям права. Це - гуманізм, демократизм, законність;
- міжгалузеві – це принципи цивільного процесуального, господарського процесуального, адміністративного процесуального права. Це - здійснення правосуддя тільки судом, рівність громадян перед судом та законом, колегіальність у розгляді справ, незалежність суддів та їх підкорення тільки закону, національна мова судочинства, гласність судового розгляду, об'єктивна істина, участь громадськості;

- галузеві – притаманні лише цивільному процесуальному праву (до них зазвичай відносять принципи диспозитивності, процесуальної рівноправності сторін, однак ці принципи діють також в адміністративному процесі, тому скоріше є міжгалузевими принципами).

2. За формою нормативного закріплення: закріплені конституцією та закріплені законодавством про судочинство.

3. За роллю в регулюванні процесуально-правового становища суб'єктів правовідносин:

- принципи, що визначають процесуально-правову діяльність суду;
- принципи, що визначають процесуальну діяльність осіб, що беруть участь у справі, та інших учасників процесу;

4. За предметом регулювання:

- принципи організації судочинства;
- принципи процесуальної діяльності.

2.3. Види проваджень в цивільному судочинстві. Вид цивільного судочинства (проваджень) – це врегульований нормами цивільного процесуального права порядок здійснення правосуддя з цивільних справ, які є схожими за своєю матеріально-правовою природою, що обумовлює певні процесуальні особливості їх судового розгляду та вирішення.

У порядку цивільного судочинства розглядаються справи з цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин (ст. 19 ЦПК України).

Кількість судових проваджень визначається ЦПК України.

Види судочинств:

1. Позовне провадження – розглядаються справи по спрам, що виникають з цивільних, сімейних, трудових, житлових правовідносин, в яких хоча б однією із сторін є громадянин, за винятками, передбаченими законодавством (ст.ст.174-292 ЦПК).

2. Наказне провадження – безспірний процесуальний порядок стягнення з боржника грошових коштів або витребування майна за заявою особи, якій належать такі правові вимоги, без проведення судового засідання і виклику стягувача та боржника для заслуховування їх пояснень (ст.ст. 160-173 ЦПК).

3. Окреме провадження – це вид непозовного провадження в цивільному судочинстві, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав (ч.1 ст. 293 ЦПК України). (ст.ст.293 – 350-8).

2.4. Стадії цивільного процесу. В теорії цивільного процесуального права немає єдиного підходу до класифікації стадій цивільного процесу, їх виділення та

термінологічного визначення. Стадія – це сукупність процесуальних правовідносин і дій, об'єднаних певною найближчою метою.

Стадіями цивільного процесу можна назвати:

- відкриття провадження у цивільній справі;
- підготовку справи до судового розгляду;
- судовий розгляд;
- перегляд судових рішень в апеляційному порядку;
- перегляд судових рішень у касаційному порядку;
- перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими або виключними обставинами.

Для кожного виду провадження можуть бути характерні свої стадії та певна їх кількість. Кожне провадження рухається по стадіях, які послідовно заміщують одна одну. У межах кожної стадії досягається мета процесу, реалізуються функції суду й учасників судового процесу, які своїми процесуальними діями реалізують процесуальні права й обов'язки у певній послідовності.

2.5. Цивільні процесуальні правовідносини — це суспільні відносини, врегульовані нормами цивільного процесуального права, які виникають, змінюються та припиняються між судом та іншими учасниками процесу під час здійснення правосуддя у цивільних справах, а також з приводу захисту порушених, оспорюваних чи невизнаних прав, свобод чи інтересів.

Метою даних правовідносин є захист порушеного права чи інтересу, тому вони за своєю природою відносяться до охоронних — на відміну від цивільних матеріальних правовідносин, які є регулятивними.

Систему цивільних процесуальних правовідносин складають:

- основні процесуальні правовідносини, без яких взагалі не може бути процесу (між судом і учасниками судового процесу);
- допоміжні процесуальні правовідносини, необхідні у певних випадках (між судом та, наприклад, експертом).

2.6. Елементи цивільно-процесуальних правовідносин. Елементами цивільних процесуальних правовідносин є суб'єкт, об'єкт і зміст.

Суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин класифікуються за їх роллю, завданнями і метою участі в процесі:

- особи, які здійснюють правосуддя в цивільних справах і діяльність яких пов'язана з ним (суд);
- учасники справи та їх представники (ст. 42, 58 ЦПК), в тому числі, які захищають інтереси інших осіб-- прокурор, органи держави (ст.56 ЦПК);
- інші учасники судового процесу (ст. 65 ЦПК) (вони не мають юридичного інтересу до процесу, в результаті чого не наділені правом впливати на його хід — експерти, перекладачі, свідки).

Суб'єкти повинні мати правоздатність (ст. 46 ЦПК), а для того щоб здійснювати свої процесуальні права особисто, — ще й дієздатність (ст. 47 ЦПК).

Об'єктом цивільних процесуальних правовідносин є процесуальні наслідки, на досягнення яких спрямовуються дії учасників судового процесу та суду:

- загальний об'єкт— це матеріально-правова вимога, щодо задоволення якої особа звернулася до суду;
- спеціальний об'єкт— це результат, який досягається в процесі здійснення конкретних процесуальних дій.

Зміст цивільних процесуальних правовідносин складають процесуальні права і обов'язки їх суб'єктів, а також дії з приводу їх реалізації.

2.7. Підстави виникнення цивільно-процесуальних правовідносин.

Виникнення, зміна чи припинення цивільних процесуальних правовідносин зумовлена наявністю підстав, приводу та процесуальних передумов.

Підставами виникнення цивільних процесуальних правовідносин є факти, з настанням яких виникає цивільний процес: пред'явлення позовної заяви, яка відповідає вимогам статті 175 ЦПК у справах позовного провадження; заяви у справах наказного (ст. 163 ЦПК) і окремого провадження (ст. 19 ЦПК).

Цивільні процесуальні правовідносини виникають з приводу необхідності захисту порушеного або оспорюваного права чи охоронюваного законом інтересу в справах позовного провадження. У справах окремого провадження- необхідності встановлення певних обставин- юридичних фактів, зміни юридичного становища особи чи її майна, з наявністю чи відсутністю яких закон пов'язує виникнення, зміну, припинення суб'єктивних майнових і особистих немайнових прав. У справах наказного провадження- це безспірна вимога, передбачена статтею 161 ЦПК.

Передумови виникнення цивільних процесуальних правовідносин: норма права, правоздатність, юридичні процесуальні факти (тобто необхідна наявність процесуальної норми права, яка передбачає дані правовідносини, а також щоб їх суб'єкти були учасниками даного процесу).

ТЕМА 3. УЧАСНИКИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

- 3.1. Суб'єкти цивільно-процесуальних правовідносин
- 3.2. Поняття сторін у цивільному процесі. Права та обов'язки сторін
- 3.3. Співучасть у цивільному процесі
- 3.4. Неналежний відповідач та порядок його заміни
- 3.5. Процесуальне правонаступництво
- 3.6. Треті особи в цивільному процесі: поняття, підстави участі, види
- 3.7. Участь у цивільному процесі, органів та осіб, яким законом надано право захищати права та свободи інших осіб
- 3.8. Судове представництво: поняття, ознаки та види
- 3.9. Інші учасники судового процесу

3.1. Суб'єкти цивільно-процесуальних правовідносин. Суб'єкти цивільних процесуальних відносин класифікуються на кілька груп, серед яких:

1) особи, які здійснюють правосуддя в цивільних справах: судді місцевих судів, судді апеляційних судів, судді Верховного Суду; у здійсненні правосуддя їм сприяють інші учасники судового процесу, це помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник.

2) учасники судового процесу:

— учасники справи (до реформи — особи, які беруть участь у справі) — це ті особи, які безпосередньо захищають свої права та інтереси:

у справах позовного провадження це — позивач, відповідач, треті особи;

у справах наказного провадження це — заявник, боржник;

у справах окремого провадження це — заявник, заінтересовані особи;

у справах про оскарження рішення третейського суду, оспорування рішення міжнародного комерційного арбітражу та про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу це — учасники (сторони) третейського розгляду, особи, які не брали участі у третейському розгляді, якщо третейський суд вирішив питання про їхні права та обов'язки, а також сторони арбітражного розгляду;

— особи, які захищають права та інтереси інших осіб, які не мають особистого інтересу щодо предмету спору, а тільки процесуальний інтерес у справі, їхні права та обов'язки обумовлюються компетенцією, якою вони наділяються залежно від виконуваних ними функцій та повноважень, це — Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, органи державної влади та місцевого самоврядування;

— представники, або особи, які представляють інтереси інших учасників, а саме учасників справи (договірне представництво) або законні представники;

3) інші учасники судового процесу, або особи, які залучаються до участі у справі для сприяння у здійсненні правосуддя, які не мають матеріального інтересу щодо предмета позову, а тільки процесуальний інтерес, це: свідки, перекладачі, експерти, спеціалісти, експерт з питань права.

Класифікація учасників судового процесу має суто практичне значення — всі учасники справи мають низку однакових прав та обов'язків, крім своїх специфічних, що пов'язані з їхнім статусом в процесі.

Права та обов'язки учасників справи визначені в ст. 43 ЦПК.

3.2. Поняття сторін у цивільному процесі. Права та обов'язки сторін.

Сторони в позовному провадженні — це особи, що пов'язані матеріально-правовими відносинами, з приводу яких виник спір. Сторонами в позовному провадженні цивільного процесу є позивач і відповідач, якими можуть бути фізичні і юридичні особи, а також держава.

У визначенні поняття сторони важливо сполучення 3-х елементів:

1. Сторони – основні особи, що беруть участь у справі;
2. Сторони знаходяться у стані спору про матеріальні права та інтереси, тому мають протилежні матеріально-правові інтереси;
3. Спір про право є предметом судового розгляду та вирішення.

Позивач – це особа, яка звернулася через суд до відповідача з позовною вимогою. Позивач є активною стороною судового процесу, оскільки він не лише викладає свої вимоги в позовній заяві, але й визначає предмет доказування (ч.2 ст.77 ЦПК), формує той обсяг доказів, які підтверджують правомірність його матеріально-правових вимог до відповідача.

Відповідач – це особа, яка на думку позивача порушила, не визнає або оспорує його права, свободи або інтереси. Відповідач – це особа, яка притягається через суд до відповіді за вимогою позивача. Відповідач вказується позивачем у позовній заяві (п.2, ч. 3, ст. 175 ЦПК), а тому є пасивною стороною судового процесу. Відповідач дізнається про пред'явлені до нього позивачем претензії після відкриття судом провадження у справі (ст. 187 ЦПК).

Права і обов'язки сторін прийнято поділяти на загальні і спеціальні.

Загальні – це такі процесуальні права сторін, якими наділені всі особи, які приймають участь у справі (ст. 43 ЦПК).

Спеціальні права визначені ст. 49 ЦПК України і стосуються тільки прав позивача та відповідача.

3.3. Співучасть у цивільному процесі. Процесуальна співучасть – обумовлена матеріальним правом множинність осіб на боці позивача або відповідача в цивільному процесі у зв'язку з наявністю спільного права або спільного обов'язку. Позов може бути пред'явлений спільно кількома позивачами або до кількох відповідачів.

Види співучасті за формою:

Активна співучасть – кілька співпозивачів виступають проти одного відповідача;

Пасивна – один позивач виступає проти декількох співвідповідачів;

Змішана – кілька співпозивачів виступають проти декількох співвідповідачів.

Залежно від обставин матеріально-правового та процесуально-правового характеру співучасть поділяють на обов'язкову (необхідну) і факультативну (необов'язкову).

3.4. Неналежний відповідач та порядок його заміни. В процесі розгляду справи може виявитись, що позов пред'явлений не до тієї особи, яка повинна відповідати за позовом. Це пояснюється тим, що сторони є безумовними суб'єктами процесуальних правовідносин і лише припускається, що вони є носіями спірних матеріальних прав та обов'язків.

Заміна неналежного відповідача є процесуальним інститутом і регулюється ст. 51 ЦПК, згідно з якою суд за клопотанням позивача, не припиняючи розгляду справи,

замінює первісного відповідача за позовом належним або залучає до участі у справі іншу особу як співвідповідача.

3.5. Процесуальне правонаступництво. Процесуальне правонаступництво – це перехід процесуальних прав та обов'язків від однієї особи до іншої у зв'язку з матеріальним правонаступництвом. Процесуальне правонаступництво застосовується лише щодо сторін або третіх осіб (обох видів).

Залежно від обсягу правонаступництва розрізняють універсальне (повне) і сингулярне (часткове) правонаступництво.

Універсальне правонаступництво настає у разі смерті фізичної особи і припинення юридичної особи, а сингулярне - заміни кредитора чи боржника у зобов'язанні, а також в інших випадках заміни особи у відносинах, щодо яких виник спір.

Підстави процесуального правонаступництва – ті ж, що і матеріально-правового, якщо допускається перехід прав та обов'язків від однієї особи до іншої відповідно до норм матеріального права, то можливо і процесуальне правонаступництво (наприклад, якщо зобов'язання пов'язане з особою – аліментне, то зі смертю боржника воно припиняється, встановлення батьківства, ліквідація юридичної особи тощо).

3.6. Треті особи в цивільному процесі: поняття, підстави участі, види. Треті особи в цивільному процесі – це суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які вступили у цивільну справу після відкриття у ній провадження для захисту своїх суб'єктивних прав чи охоронюваних законом інтересів, відмінних від прав та охоронюваних законом інтересів позивача та відповідача.

Залежно від характеру юридичної заінтересованості у результатах вирішення справи треті особи поділяються на види:

Треті особи, що заявляють самостійні вимоги на предмет спору – це суб'єкти цивільно-процесуальних правовідносин, які вступають в порушену в суді справу, пред'явивши позов на предмет спору до однієї чи двох сторін, з метою захисту особистих суб'єктивних прав та законних інтересів. Треті особи з самостійними вимогами – це ті ж позивачі, оскільки мають право заявляти самостійні вимоги, фактично це – право на позов. Третя особа могла б захистити своє право шляхом порушення самостійної справи, але більш доцільно розглянути обидві вимоги разом, оскільки вони стосуються одного предмету. Вступити у справу третя особа із самостійними вимогами може лише за власною ініціативою.

Треті особи, що не заявляють самостійних вимог на предмет спору – це суб'єкти цивільно-процесуальних правовідносин, які беруть участь у процесі по справі на стороні позивача або відповідача з метою захисту своїх прав та інтересів. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можуть вступити у справу на стороні позивача або відповідача до ухвалення судом рішення, якщо рішення в справі може вплинути на їх права або обов'язки щодо однієї із сторін. Так, в разі

ухвалення рішення несприятливого для сторони, на боці якої виступає третя особа, це надасть право цієї стороні вимагати збитків від третьої особи за регресним позовом. Крім того, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, вступивши у цивільну справу, може своєчасно запобігти порушенню своїх прав, погіршенню свого правового становища (наприклад, при відкритті провадження по справі про стягнення аліментів з чоловіка на користь другої дружини, як третя особа може вступити у процес перша дружина, яка вже отримує від нього аліменти).

3.7. Участь у цивільному процесі, органів та осіб, яким законом надано право захищати права та свободи інших осіб. Суб'єктами, які беруть участь у процесі, яким законом надано право захищати права та свободи інших осіб, в порядку ст. 56 ЦПК є : Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; Прокурор; Органи державної влади; Органи місцевого самоврядування; Національне агентство з питань запобігання корупції. Наголосимо, що Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи державної влади, органи місцевого самоврядування повинні надати суду документи, які підтверджують наявність поважних причин, що унеможливають самостійне звернення цих осіб до суду для захисту своїх прав, свобод та інтересів.

Діяльність осіб, які діють в порядку ст. 56 ЦПК відбувається в певних процесуальних формах, серед яких:

1) звернення до суду із заявами про захист прав інших осіб (порушення провадження). В зазначеній формі особи мають процесуальні права й обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком права укладати мирову угоду.

2) участь у справі для подання висновків на виконання своїх повноважень.

3.8. Судове представництво: поняття, ознаки та види. Згідно ст. 58 ЦПК сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника.

Представництво в цивільному процесі – це правовідношення, в силу якого одна особа (представник) виступає в суді від імені та в інтересах іншої особи (того, кого представляють).

Процесуальний представник не заступає сторону у цивільному судочинстві (за винятком законних представників – батьків, опікунів, піклувальників), а діє поряд з нею.

ЦПК прямо класифікацію процесуального представництва не проводить, проте аналіз окремих його статей, що визначають правові засади участі представника у цивільному процесі дозволяє зробити висновок про наявність 4 видів представництва:

1. За способом виникнення: добровільне (факультативне) та необхідне (обов'язкове);

2. За підставами виникнення: договірне та законне;

3. За ознаками осіб, інтереси яких представляють: представництво сторін (позивача та відповідача), третіх осіб (з самостійними вимогами та без самостійних вимог), заявників і заінтересованих осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, профспілок;

4. За ознаками осіб, що здійснюють представництво: адвокатами, юрисконсультами та іншими представниками організацій, батьками, опікунами, піклувальниками, співучасниками, громадянами, які допущені судом до представництва конкретної особи по конкретній справі.

3.9. Інші учасники судового процесу. Інші учасники цивільного процесу - це особи, які надають суду та особам, які беруть участь у справі, організаційну, інформаційну та іншу допомогу, чим сприяють належному судовому розгляду та вирішенню справи.

Відповідно до ст. 65 ЦПК України до них відносяться: помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст, перелік цих осіб, зазначений у ст. 56 ЦПК України, не є вичерпним. До інших учасників також можна віднести педагогів, лікарів тощо.

Представників цієї групи суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин можна поділити на дві підгрупи: 1) особи, які здійснюють організаційно-технічне забезпечення цивільного процесу (секретар судового засідання, судовий розпорядник, помічник судді); 2) особи, які сприяють розгляду і вирішенню цивільної справи по суті (свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, експерт з питань права).

ТЕМА 4. ЦИВІЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ

4.1. Цивільна юрисдикція та її види

4.2. Поняття та види підсудності

4.3. Передача справи з одного суду до іншого

4.1. Цивільна юрисдикція та її види. Під юрисдикцією (підвідомчістю) розуміють розмежування компетенції між органами держави. Компетенція суду в здійсненні правосуддя по розгляду і вирішенню певної категорії питань називається підвідомчістю судових органів або судовою юрисдикцією.

Залежно від природи органу, який здійснює розгляд і вирішення цивільних справ, цивільну юрисдикцію поділяють на несудову і судову.

Залежно від того, чи належить вирішення спорів до відання одного чи кількох органів, цивільна юрисдикція поділяється на: виключну, за якою розгляд певної категорії цивільних справ належить виключно до компетенції одного органу, яким найчастіше виступає суд; альтернативну, за якою особа має право обирати, чи звертатися їй за захистом своїх прав, свобод та інтересів до суду, чи до іншого юрисдикційного органу; договірну, яка визначається за взаємною згодою сторін; імперативну (умовну), за якою в окремих категоріях справ, прямо закріплених у

законі, особа може звернутися до суду лише за умови дотримання обов'язкового досудового порядку урегулювання спору (ч. 4 ст. 124 Конституції України).

4.2. Поняття та види підсудності. Підсудність - це сукупність цивільних справ, які підлягають розгляду і вирішенню по суті в даній конкретній ланці судової системи й у даному конкретному суді цієї ланки.

Підсудність розмежовує компетенцію в сфері вирішення цивільних справ між судами загальної юрисдикції. Тому підсудністю називається коло цивільних справ, вирішення яких віднесено до компетенції даного суду. Визначити територіальну підсудність — це значить установити, в якому конкретному суді повинна бути розглянута і вирішена дана цивільна справа. Ця підсудність визначає територіальну компетенцію кожного суду з вирішення цивільних справ.

В залежності від місця знаходження сторін, характеру спірних правовідносин, угоди сторін, наявності зв'язку між справами цивільним процесуальним законодавством виділяються наступні види територіальної підсудності:

- загальну територіальну підсудність (ст. 27 ЦПК);
- підсудність за ухвалою суду вищої інстанції (ст. 26, 29 ЦПК);
- альтернативну підсудність (підсудність за вибором позивача) (ст. 28 ЦПК);
- виключну підсудність (ст. 30 ЦПК України).

4.3. Передача справи з одного суду до іншого. Якщо суддя, вирішуючи питання про відкриття провадження у справі, встановить, що справа не підсудна цьому суду, заява повертається позивачеві для подання до належного суду, про що постановляється ухвала. Ухвала суду разом із заявою та всіма додатками до неї надсилаються позивачеві.

Суд передає справу на розгляд іншому суду, якщо (ст.31 ЦПК):

- 1) справа належить до територіальної юрисдикції (підсудності) іншого суду;
- 2) після задоволення відводів (самовідводів) чи з інших підстав неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи;
- 3) ліквідовано або з визначених законом підстав припинено роботу суду, який розглядав справу.

Спори між судами про підсудність не допускаються (ч.1 ст. 32 ЦПК).Справа, передана з одного суду до іншого в порядку, встановленому ст. 31 ЦПК, повинна бути прийнята до провадження судом, якому вона надіслана.

ТЕМА 5. ДОКАЗИ ТА ДОКАЗУВАННЯ

- 5.1. Поняття доказування в цивільному процесі. Предмет доказування
- 5.2. Поняття судових доказів. Належність, допустимість, достовірність і достатність доказів
- 5.3. Обов'язок доказування і подання доказів. Підстави звільнення від доказування
- 5.4. Показання свідків, порядок їх дослідження. Імунітет свідка

- 5.5. Письмові докази. Речові докази. Електронні докази
- 5.6. Висновок експерта. Висновок експерта у галузі права
- 5.7. Забезпечення доказів. Підстави й порядок забезпечення доказів
- 5.8. Оцінка судових доказів

5.1. *Поняття доказування в цивільному процесі. Предмет доказування.*

Процесуальна форма доказування в суді- це детальна, законодавча урегульованість доказування, яка відрізняється універсальністю, імперативністю і підпорядкованістю принципам цивільного процесу. Мета доказування – це вирішення цивільної справи або здійснення процесуальної дії на підставі встановлення обставин, що мають значення для справи чи для здійснення процесуальної дії.

Стадії доказування:

- 1) визначення предмета доказування по справі;
- 2) збирання доказів (виявлення доказів, їх збирання і представлення в суд);
- 3) дослідження доказів у суді;
- 4) оцінка доказів- можна згрупувати відповідно до стадій цивільного процесу.

Засіб доказування – це передбачена законом форма відомостей про обставини, які мають значення для вирішення спору; це джерело, в якому зафіксовано зміст доказу. Такими засобами можуть бути:

— Пояснення сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків. Засобом доказування вважають не будь-які пояснення сторін, як це було за ЦПК в редакції 1963 р., а лише ті, які одержані під час допиту цих осіб як свідків;

— Показання свідків – це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи. Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини;

— Письмові докази – будь-які документи, акти, довідки, листування службового або особистого характеру або витяги з них, що містять відомості про обставини, які мають значення справи;

— Речові докази – предмети матеріального світу, що містять інформацію про обставини, які мають значення для справи. Речовими доказами є також магнітні, електронні та інші носії інформації, що містять аудіовізуальну інформацію про обставини, що мають значення для справи;

— Електронні докази- інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет).

— Висновок експерта – докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на запитання, задані судом.

Предмет доказування – це юридична категорія, на пізнання якої спрямована вся доказова діяльність суду і осіб, які беруть участь у справі. Аналіз ч.2 ст.77 ЦПК дає можливість зробити висновок, що предметом доказування є:

- обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги, (підстава позову);
- обставини, якими відповідач обґрунтовує свої заперечення (підстави заперечення);
- інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

5.2. Поняття судових доказів. Належність, допустимість, достовірність і достатність доказів. Зі ст. 76 ЦПК України можна визначитись з поняттям та основними ознаками доказів у цивільному судочинстві, за якою доказами у цивільній справі є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

Належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування (ст. 77 ЦПК). Сторони мають право обґрунтовувати належність конкретного доказу для підтвердження їхніх вимог або заперечень.

Допустимість доказів (ст. 78 ЦПК). Суд не бере до розгляду докази, які не стосуються предмета доказування. Суд не бере до уваги докази, які одержані з порушенням порядку, встановленого законом. Обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування.

Достовірними є докази, на підставі яких можна встановити дійсні обставини справи (ст. 79 ЦПК).

Достатніми є докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування (ст. 80 ЦПК).

5.3. Обов'язок доказування і подання доказів. Підстави звільнення від доказування. Кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень. Докази подаються сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі (ст. 81 ЦПК). Доказуванню підлягають обставини, які мають значення для ухвалення рішення у справі і щодо яких у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, виникає спір. Докази подаються сторонами та іншими учасниками справи (ч. 5 ст. 81 ЦПК). Доказування не може ґрунтуватися на припущеннях (ч.6 ст. 81 ЦПК).

Відповідно до ст. 82 ЦПК не потребують доказування обставини:

1. Визнані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі. Визнання – це повідомлення стороною чи іншими особами, які беруть участь у справі, обставин,

що підтверджують наявність чи відсутність фактів, які за законом мають доводити друга сторона чи інші особи. Визнання здійснюється у попередньому або у судовому засіданні шляхом надання суду відповідних пояснень. Не вважається визнанням обставин мовчання.

2. Загальновідомі;

3. Преюдиційні факти – це факти, встановлені рішенням чи вироком суду, що набрали законної сили.

4. Презюмовані.

5.4. Показання свідків, порядок їх дослідження. Імунітет свідка. Показання свідка- це повідомлення про відомі йому обставини, які мають значення для справи (ст. 90-94 ЦПК). Не є доказом показання свідка, який не може назвати джерела своєї обізнаності щодо певної обставини. Виклик свідка здійснюється за заявою учасника справи. У заяві про виклик свідка зазначаються його ім'я, місце проживання (перебування) або місце роботи, обставини, які він може підтвердити.

Сторони, треті особи та їхні представники за їхньою згодою, в тому числі за власною ініціативою, якщо інше не встановлено цим Кодексом, можуть бути допитані як свідки про відомі їм обставини, що мають значення для справи (ст. 92 ЦПК).

Імунітет свідка – ст.ст. 70, 71 ЦПК.

5.5. Письмові докази. Речові докази. Електронні докази. Письмовими доказами є документи (крім електронних документів), які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору (ст. 95 ЦПК).

Письмові докази подаються в оригіналі або в належним чином засвідченій копії, якщо інше не передбачено цим Кодексом. Якщо для вирішення спору має значення лише частина документа, подається засвідчений витяг з нього.

Речовими доказами є предмети матеріального світу, які своїм існуванням, своїми якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дають змогу встановити (ст. 97 ЦПК).

Електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) (ст. 100 ЦПК).

5.6. Висновок експерта. Висновок експерта у галузі права. Висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством (ст. 102-113 ЦПК).

Предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань. Предметом висновку експерта не можуть бути питання права. Висновок експерта викладається у письмовій формі і приєднується до справи.

Висновок експерта у галузі права не може містити оцінки доказів, вказівок про достовірність чи недостовірність того чи іншого доказу, про переваги одних доказів над іншими, про те, яке рішення має бути прийнято за результатами розгляду справи. Висновок експерта у галузі права не є доказом, має допоміжний (консультативний) характер і не є обов'язковим для суду.

5.7. Забезпечення доказів. Підстави й порядок забезпечення доказів.

Забезпечення доказів – це процесуальна дія суду, яка вчиняється за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, якщо вони вважають, що подання потрібних доказів є неможливим або у них є складнощі в поданні цих доказів. Перелік осіб, які можуть звертатися до суду з клопотанням про забезпечення доказів, способи забезпечення доказів, вимоги до заяви про забезпечення доказів та процедура її розгляду визначаються ст.ст. 116-119 ЦПК України.

Способами забезпечення судом доказів є допит свідків, призначення експертизи, витребування та (або) огляд доказів, у тому числі за їх місцезнаходженням, заборона вчиняти певні дії щодо доказів та зобов'язання вчинити певні дії щодо доказів. У необхідних випадках судом можуть бути застосовані інші способи забезпечення доказів, визначені судом.

5.8. Оцінка судових доказів. Процесуально-правовими гарантіями правильної оцінки доказів судом є правила, сформульовані в ст. 89 ЦПК. Відповідно до них суд оцінює докази:

- 1) за своїм внутрішнім переконанням;
- 2) на підставі всебічного, повного, об'єктивного та безпосереднього дослідження наявних у справі доказів;
- 3) жоден доказ не має для суду наперед встановленого значення;
- 4) оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

Оцінка доказів може бути рекомендаційною (тобто виходити від осіб, які приймають участь у справі) і владною (оцінка доказів судом).

Оцінка доказів – це складна процесуальна та одночасно розумова діяльність суду, а також осіб, які приймають участь у справі, і яка має місце на всіх стадіях цивільного процесу.

ТЕМА 6. ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ. СУДОВІ ВИКЛИКИ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ. СУДОВІ ВИТРАТИ. ЗАХОДИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ

6.1. Поняття і значення процесуальних строків. Види процесуальних строків у цивільному процесі

- 6.2. Перебіг і правила обчислення процесуальних строків
- 6.3. Види і зміст судових повісток. Порядок вручення судових повісток і повідомлень. Оголошення про виклик
- 6.4. Поняття і види судових витрат. Судовий збір. Витрати, пов'язані з розглядом справи. Розподіл судових витрат між сторонами
- 6.5. Поняття процесуального примусу. Підстави застосування заходів процесуального примусу. Види заходів процесуального примусу

6.1. Поняття і значення процесуальних строків. Види процесуальних строків у цивільному процесі. Відповідно до ч. 1 ст. 251 ЦК України строком визначається певний період у часі, зі впливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Основний акцент робиться на юридичному факті, тобто дії чи події, які набувають юридичного значення зі впливом строку.

Процесуальні строки класифікують за такими підставами:

1. За способом встановлення: 1) встановлені законом – строки, які закріплені в нормах ЦПК України і не можуть змінюватися суб'єктами цивільних процесуальних відносин. До них належать: (ч. 1 ст. 205 ЦПК); (ст. 371 ЦПК); (ч. ст. 407 ЦПК); 2) визначені судом – строки, які не закріплені в законодавстві, зумовлені конкретними обставинами справи. До них відносять: (ч. 7 ст. 178 ЦПК); (ч. 4 ст. 180 ЦПК); (ч. 4 ст. 181 ЦПК).

2. Залежно від суб'єкта вчинення процесуальних дій: 1) строк, встановлені для суду (судді) – завжди встановлюються законом (ч. 1 ст. 167 ЦПК); (ч. 5 ст. 185 ЦПК); (ч. 6 ст. 187 ЦПК); 2) строки для здійснення процесуальних дій учасниками процесу – визначаються в законі або встановлюються судом (суддею): (ч. 6 ст. 165 ЦПК); (ч. 7 ст. 187 ЦПК); (ч. 2 ст. 284 ЦПК).

3. За чіткістю визначення: 1) абсолютно визначені: (ч. 5 ст. 116 ЦПК); (ч. 1 ст. 249 ЦПК); (ч. 1 ст. 349 ЦПК); 2) відносно визначені: (ч. 2 ст. 118 ЦПК); (ч. 5 ст. 128 ЦПК); (ч. 1 ст. 153 ЦПК); 3) невизначені: прикладом є розумний строк (ч. 2 ст. 121 ЦПК закріплює визначення розумного строку: «Строк є розумним, якщо він передбачає час, достатній, з урахуванням обставин справи, для вчинення процесуальної дії, та відповідає завданню цивільного судочинства»).

4. За характером вчинюваних процесуальних дій: 1) строки відкриття провадження у справі: (ч. 1 ст. 187 ЦПК); 2) строки підготовчого провадження: (ч. 3 ст. 189 ЦПК); 3) строки розгляду справи по суті: (ст. 210 ЦПК); 4) строки перегляду судових рішень: (ч. 1 ст. 354 ЦПК); (ч. 1 ст. 390 ЦПК); (ст. 424 ЦПК); 5) строки у виконавчому провадженні: (ч. 3 ст. 432 ЦПК); (ч. 2 ст. 435 ЦПК); (ч. 3 ст. 438 ЦПК).

5. За способом обчислення: 1) строки, що обчислюються годинами: (ч. 1 ст. 341 ЦПК); (ч. 2 ст. 344 ЦПК); 2) строки, що обчислюються днями: (ч. 8 ст. 141 ЦПК); (ч. 2 ст. 196 ЦПК); (ч. 1 ст. 473 ЦПК); 3) строки, що обчислюються місяцями: (ч. 2 ст. 300 ЦПК); (ч. 6 ст. 454 ЦПК); 4) строки, що обчислюються роками: (ч. 6 ст. 300 ЦПК); (ст.

336 ЦПК); (ч. 2 ст. 424 ЦПК); 5) строки, що визначаються вказівкою на подію, яка повинна неминуче настати: (ч. 3 ст. 49 ЦПК); (ч. 2 ст. 51 ЦПК); (ч. 1 ст. 53 ЦПК).

6.2. Перебіг і правила обчислення процесуальних строків. Строки, встановлені законом або судом, обчислюються роками, місяцями і днями, а також можуть визначатися вказівкою на подію, яка повинна неминуче настати.

Перебіг процесуального строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок.

Строк, обчислюваний роками, закінчується у відповідні місяць і число останнього року строку. Строк, обчислюваний місяцями, закінчується у відповідне число останнього місяця строку. Якщо закінчення строку, обчислюваного місяцями, припадає на такий місяць, що відповідного числа не має, строк закінчується в останній день цього місяця. Якщо закінчення строку припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, останнім днем строку є перший після нього робочий день.

Перебіг строку, закінчення якого пов'язане з подією, яка повинна неминуче настати, закінчується наступного дня після настання події.

Останній день строку триває до 24 години, але коли в цей строк слід було вчинити процесуальну дію в суді, де робочий час закінчується раніше, строк закінчується в момент закінчення цього часу.

Строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення заява, скарга, інші документи чи матеріали або грошові кошти здано на пошту чи передані іншими відповідними засобами зв'язку.

6.3. Види і зміст судових повісток. Порядок вручення судових повісток і повідомлень. Оголошення про виклик. Правила судових викликів і повідомлень містяться у ст. ст. 128-132 глави 7 розділу I ЦПК.

Судові повістки поділяються на: 1) судові повістки про виклик; 2) судові повістки-повідомлення.

Судовий виклик- це вимога з'явитися до суду для розгляду справи чи проведення процесуальних дій за участю осіб, які викликаються (сторін, експертів, свідків, спеціалістів тощо). Виклик є імперативним приписом, вимогою суду до учасника процесу про обов'язкову особисту явку у судові засідання, оскільки від цього залежить рух цивільної справи.

Судові повістки-повідомлення - це судові виклики, які направляються з метою повідомлення осіб, що беруть участь у справі, з приводу вчинення певних процесуальних дій, коли їх участь є необов'язковою.

6.4. Поняття і види судових витрат. Судовий збір. Витрати, пов'язані з розглядом справи. Розподіл судових витрат між сторонами. Судові витрати – це кошти, які спрямовуються на матеріальне забезпечення вчинення комплексу процесуальних дій суду при розгляді справи та затрачаються сторонами при

звернення до суду. Судові витрати – це родове поняття, яке включає два види витрат: 1) судовий збір; 2) витрати, пов'язані з розглядом справи в суді.

Судовий збір – це грошова сума, що сплачується особою, яка звертається до суду. Ставки судового збору, коло осіб, які повинні сплачувати судовий збір, та інші питання пов'язані зі сплатою судового збору регулюються Законом України «Про судовий збір». Так, ст. 1 зазначеного закону визначає судовий збір - як збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, а також за видачу судами документів і включається до складу судових витрат.

Розміри ставок судового збору (ст. 4 ЗУ «Про судовий збір»).

6.5. Поняття процесуального примусу. Підстави застосування заходів процесуального примусу. Види заходів процесуального примусу. Заходами процесуального примусу є процесуальні дії, що застосовуються судом до осіб, які порушують встановлені в суді правила або протиправно перешкоджають здійсненню цивільного судочинства.

Заходами процесуального примусу є (ст. 144 ЦПК): 1) попередження (ст. 145 ЦПК); 2) видалення із залу судового засідання (ст. 145 ЦПК); 3) тимчасове вилучення доказів для дослідження судом (ст. 146 ЦПК); 4) привід свідка (ст. 147 ЦПК); 5) штраф (ст. 148 ЦПК).

До однієї особи не може бути застосовано кілька заходів процесуального примусу за одне й те саме правопорушення.

ТЕМА 7. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

7.1. Поняття позову.

7.2. Елементи позову.

7.3. Види позовів

7.4. Право на пред'явлення позову.

7.5. Об'єднання й роз'єднання кількох позовних вимог

7.6. Письмові заяви учасників справи. Позовна заява, її реквізити. Позов третьої сторони. Зустрічний позов. Відзив. Відповідь на відзив.

Заперечення. Пояснення третьої особи щодо позову або відзиву

7.1. Поняття позову. Позов- це вимога заінтересованої особи, що впливає зі спірних матеріальних правовідносин, про захист свого або чужого права або законного інтересу, що підлягає розгляду та вирішенню у встановленому законом порядку. В науці цивільного процесуального права поширені такі основні концепції розуміння "позову":

- о Матеріально-правова концепція бере свій початок із часів римського права, зміст якої полягає в тому, що позов є саме суб'єктивне порушене право, а процес розглядається як доповнення до матеріальних правовідносин.

- о Публічно-правова концепція розуміє позов як публічно-правову вимогу, що заявлялася не до відповідача, а до держави в особі суду.

о Концепція комплексного розуміння позиціонує право на позов як сукупність права на звернення до суду (права на процес) та права на задоволення позову (права на примусове здійснення вимог через суд).

Поряд із цим науковці розрізняють поняття «позову» у матеріальному та процесуальному розумінні:

1) Позов у матеріальному змісті – тобто право на пред'явлення позову – це вимога до суду, яка стосується тих претензій, які пред'являються до особи, які порушує або оспорує права позивача;

2) Позов у процесуальним змісті – тобто право на задоволення позову - є засобом порушення судочинства, оскільки правосуддя здійснюється в певній процесуальній формі.

7.2. Елементи позову. Позов як вимога про захист складається з трьох елементів: предмета, підстави та змісту.

Предмет позову- це матеріально-правова вимога, заявлена позивачем в суд до відповідача щодо усунення допущеного відповідачем порушення суб'єктивного права позивача. Звідси і саме поняття позову повинно включати одночасно матеріально-правову вимогу як його зміст і процесуальну форму вираження в їхній нерозривній єдності. Однак предмет позову не слід змішувати з певним речовим предметом спору, наприклад, конкретним об'єктом нерухомості, коштами тощо.

Підстави позову- це обставини, що вказуються позивачем, з якими позивач, як з юридичними фактами, пов'язує свою матеріально-правову вимогу або правовідносини в цілому, що складають предмет позову.

Зміст позову- це та дія суду, про здійснення якої просить позивач при зверненні за захистом порушених або оскаржуваних прав. Зміст позову визначається позивачем виходячи зі способу судового захисту, передбаченого законом.

7.3. Види позовів.

I. За матеріально-правовою ознакою позови поділяються на різновиди в залежності від характеру спірних правовідносин на: цивільні, житлові, земельні, сімейні, трудові тощо. Так, у цивільному праві серед засобів захисту права власності виділяють такі позови: 1) віндикаційний позов; 2) негаторний позов.

II. За процесуально-правовою ознакою (або за способом захисту порушеного, оспоруваного права чи законного інтересу) позови у цивільному процесі поділяються на: 1) позови про визнання; 2) позови про присудження; 3) перетворювальні позови.

III. За характером і оцінкою предмета спору: 1) майнові позови, які підлягають грошовій оцінці (позови про відшкодування шкоди); 2) натуральні позови, коли витребується конкретна річ із незаконного користування і володіння; 3) немайнові - позови, які не підлягають грошовій оцінці (визнання шлюбу недійсним тощо).

7.4. Право на пред'явлення позову. Право на захист – це гарантована державою кожній особі можливість забезпечити реалізацію, охорону і захист належних їй прав

різними правовими методами і необов'язково у судовому порядку. Право на звернення до суду за захистом – процесуальне право, реалізація якого в механізмі процесуальних правовідносин є юридичним фактом, що свідчить про початок реалізації права на судовий захист.

Право на звернення до суду за захистом – це одночасно універсальна правова категорія й інститут цивільного процесуального права, що регулює право фізичних і юридичних осіб на порушення судової діяльності, здійснення якого гарантується всім громадянам та юридичним особам, оскільки закріплене у ст. 4 ЦПК України.

7.5.Об'єднання й роз'єднання кількох позовних вимог. Суд з урахуванням положень частини першої ст. 188 ЦПК може за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи об'єднати в одне провадження декілька справ за позовами:

- 1) одного й того самого позивача до одного й того самого відповідача;
- 2) одного й того самого позивача до різних відповідачів;
- 3) різних позивачів до одного й того самого відповідача.

Об'єднання справ в одне провадження допускається до початку підготовчого засідання, а у спрощеному позовному провадженні – до початку розгляду справи по суті у кожній із справ. Не допускається об'єднання в одне провадження кількох вимог, які належить розглядати в порядку різного судочинства, якщо інше не встановлено законом. Не допускається об'єднання в одне провадження кількох вимог, щодо яких законом визначена виключна підсудність різним судам.

Суд за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи вправі до початку розгляду справи по суті роз'єднати позовні вимоги, виділивши одну або декілька об'єднаних вимог в самостійне провадження, якщо це сприятиме виконанню завдання цивільного судочинства. Розгляд позовних вимог, виділених у самостійне провадження, здійснює суддя, який прийняв рішення про роз'єднання позовних вимог.

7.6. Письмові заяви учасників справи. Позовна заява, її реквізити. Позов третьої особи. Зустрічний позов. Відзив. Відповідь на відзив. Заперечення. Пояснення третьої особи щодо позову або відзиву.

Заявами по суті справи є: позовна заява (зустрічний позов); відзив на позовну заяву (відзив); відповідь на відзив; заперечення; пояснення третьої особи щодо позову або відзиву.

Позов пред'являється шляхом подання позовної заяви до суду першої інстанції, де вона реєструється, з дотриманням порядку, встановленого ст. 14 ЦПК України, та не пізніше наступного дня передається визначеному судді. Позовна заява подається у письмовій формі і повинна містити необхідні реквізити (ч.3 ст. 175 ЦПК).

Після одержання копій ухвали про відкриття провадження у справі і позовної заяви відповідач має право подати суду:

- зустрічний позов (ст. 193-194 ЦПК). Зустрічний позов - самостійна позовна вимога, заявлена відповідачем у процесі, який вже виник, для спільного розгляду з первісним з метою захисту своїх інтересів.

- письмове заперечення проти позову із зазначенням доказів, що підтверджують його заперечення. Відповідач може заперечувати проти позову, посиляючись на незаконність вимог позивача, їх необґрунтованість, відсутність у позивача права на звернення до суду або наявність перешкод для відкриття провадження у справі. Заперечення проти позову можуть стосуватися всіх заявлених вимог чи їх певної частини або обсягу.

- відзив. У відзиві відповідач викладає заперечення проти позову (ст. 178 ЦПК).

У відповіді на відзив позивач викладає свої пояснення, міркування і аргументи щодо наведених відповідачем у відзиві заперечень і мотиви їх визнання або відхилення (ст. 179 ЦПК).

Позов третьої особи (ст. 195 ЦПК). Положення ст. 193 та 194 ЦПК застосовуються до позовів третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору у справі, у якій відкрито провадження.

На відміну від зустрічного позову, позов третьої особи має містити самостійні вимоги щодо предмету позову.

Пояснення третьої особи щодо позову або відзиву (ст. 181 ЦПК).

ТЕМА 8. СТАДІЇ ПОЗОВНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

8.1. Відкриття провадження по справі

8.2. Підготовче провадження

8.3. Судовий розгляд

8.4. Поняття й види судових постанов

8.5. Розгляд справ у порядку спрощеного позовного провадження

8.6. Заочний розгляд справи

8.1. Відкриття провадження по справі. У відповідності з ЦПК судовий процес по цивільній справі може бути розпочатий лише на підставі поданого в суд заінтересованою особою або від імені заінтересованої особи позову. Суддя, ознайомившись із поданою позовною заявою, повинен зробити одну із процесуальних дій, передбачених ЦПК:

1) відкрити провадження у цивільній справі (ст. 187 ЦПК);

2) відмовити у відкритті провадження у справі (ст. 186 ЦПК);

3) залишити позовну заяву без руху (ч.1-2 ст. 185 ЦПК);

4) повернути позовну заяву (ч.3-8 ст. 185 ЦПК).

За відсутності підстав для залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви чи відмови у відкритті провадження суд відкриває провадження у справі протягом п'яти днів з дня надходження позовної заяви або заяви про усунення недоліків, поданої в порядку, передбаченому статтею 185 ЦПК.

Відкриття провадження у справі означає завершення даного етапу цивільного процесу та перехід до подальших стадій судового розгляду.

8.2. Підготовче провадження. Друга стадія - підготовка справи до судового розгляду. Після прийняття заяви суддя при активній участі всіх зацікавлених осіб повинен провести підготовку справи до судового розгляду, мета якої полягає в тому, щоб забезпечити своєчасне і правильне вирішення справи в судовому засіданні. Суддя, визнавши справу підготовленою, виносить ухвалу про призначення справи до судового розгляду, сповіщає юридично зацікавлених в результаті справи осіб, часу і місця розгляду справи.

Завдання стадії – ч.1 ст. 189 ЦПК.

Підготовче провадження починається відкриттям провадження у справі і закінчується закриттям підготовчого засідання.

Строк підготовчого провадження - протягом шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі. У виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду по суті цей строк може бути продовжений не більше ніж на тридцять днів за клопотанням однієї із сторін або з ініціативи суду (ч.3 ст. 189 ЦПК).

Підстави проведення врегулювання спору за участю судді (ст. 201 ЦПК).

Відомо, що в процесі розгляду цивільних справ сторони наділяються широкими процесуальними правами (ст.ст. 43, 49 ЦПК). Зокрема, позивач, має право відмовитись від позову, а відповідач - визнати позов. До того ж, сторони можуть укласти мирову угоду на будь-якій стадії цивільного процесу. Форма реалізації цих прав знайшла відображення у ст.ст. 206-208 ЦПК.

8.3. Судовий розгляд. Третя стадія - судовий розгляд. Це ключова стадія процесу, в якій справа вирішується по суті і, як правило, закінчується винесенням судового рішення (у деяких випадках справа закінчується без винесення судового рішення). У даній стадії процесу суд першої інстанції безпосередньо заслуховує пояснення сторін та інших юридично заінтересованих у результаті справи осіб, показання свідків, пояснення фахівців, висновки експертів, оглядає речові докази, оголошує письмові докази і протоколи, досліджує інші докази. Завдання стадії – ст. 209 ЦПК.

Судовий розгляд є обов'язковою стадією процесу. Незалежно від того, чим закінчується справа- ухваленням рішення, постановленням ухвали про закриття провадження по справі, зупинення провадження чи залишення заяви без розгляду- існує стадія судового розгляду. Це центральна стадія цивільного процесу, тому що тільки на цій стадії справа вирішується по суті. На цій стадії найбільш повно виявляються принципи цивільного процесуального права: усність, безпосередність, гласність, підпорядкування суддів тільки закону, рівність всіх учасників процесу перед законом і судом, змагальність і диспозитивність.

Судовий розгляд відбувається у формі судового засідання, тобто судові засідання є зовнішньою формою судового розгляду. Судове засідання проводиться

у спеціально обладнаному приміщенні- залі судових засідань. Окремі процесуальні дії в разі необхідності можуть вчинятися за межами приміщення суду. Принцип безпосередності – ст. 213 ЦПК.

Дана стадія складається із чотирьох частин: підготовча; розгляд цивільної справи по суті; судові дебати; постановлення та оголошення судового рішення.

8.4. Поняття й види судових постанов. Вся діяльність судових органів проходить у певній процесуальній формі. Воля суду також виражається у певній формі, яка має назву «судові рішення». Судовими рішеннями є: ухвали; рішення; постанови; судові накази (ст.258 ЦПК).

Процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених ЦПК України, вирішуються судом шляхом постановлення ухвал. Розгляд справи по суті судом першої інстанції закінчується ухваленням рішення суду.

Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку закінчується прийняттям постанови.

У випадках, передбачених ЦПК, судовий розгляд закінчується постановленням ухвали чи видачею судового наказу.

Рішення суду складається з вступної, описової, мотивувальної і резолютивної частин (ст. 265 ЦПК).

Рішення суду набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги всіма учасниками справи, якщо апеляційну скаргу не було подано (ч. 1 ст. 273 ЦПК) – рішення- 30 днів, ухвали – 15 днів (ч.1 ст. 354 ЦПК загальне правило).

8.5. Розгляд справ у порядку спрощеного позовного провадження. Справи, що розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження (ст. 274 ЦПК):

- 1) малозначні справи;
- 2) що виникають з трудових відносин;

3) про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд.

У порядку спрощеного позовного провадження може бути розглянута будь-яка інша справа, віднесена до юрисдикції суду, за винятком справ, зазначених у частині четвертій ст. 274 ЦПК.

Підготовче засідання при розгляді справи у порядку спрощеного провадження не проводиться. Суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше. За клопотанням однієї із сторін

або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін.

При розгляді справи у порядку спрощеного провадження суд досліджує докази і письмові пояснення, викладені у заявах по суті справи, а у випадку розгляду справи з повідомленням (викликом) учасників справи - також заслуховує їх усні пояснення та показання свідків. Судові дебати не проводяться.

8.6. Заочний розгляд справи. Судова практика засвідчує, що відповідачі не завжди прагнуть брати участь у змагальному цивільному судочинстві. Така ситуація обумовлюється рядом обставин, в тому числі й усвідомленням відповідачами законності та доведеності звернених до них позовних вимог, відсутністю належних юридичних процесуальних знань та навичок захисту, небажанням залучати до процесу досить дорогої адвокатської допомоги.

Суд може ухвалити заочне рішення на підставі наявних у справі доказів за одночасного існування таких умов:

- 1) відповідач належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання;
- 2) відповідач не з'явився в судове засідання без поважних причин або без повідомлення причин;
- 3) відповідач не подав відзив;
- 4) позивач не заперечує проти такого вирішення справи (ст. 280 ЦПК).

ТЕМА 9. НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

9.1. Поняття та характерні риси наказного провадження

9.2. Розгляд справ у порядку наказного провадження

9.3. Судовий наказ

9.1. Поняття та характерні риси наказного провадження. Головною метою введення інституту наказного провадження в процесуальне законодавство є вдосконалення судової системи для справ, пов'язаних з безспірним правом, і передбачення спеціальних правил для прискорення їх розгляду. Інститут наказного провадження відповідає міжнародним принципам здійснення справедливого й ефективного правосуддя і забезпечення прав людини.

Як свідчать матеріали практики, наказне провадження є ефективним засобом вирішення безспірних справ і нині все частіше застосовується судами.

Наказне провадження – є самотійним і спрощеним видом судового провадження у цивільному судочинстві при розгляді окремих категорій справ, у якому суддя в установлених законом випадках за заявою особи, якій належить право вимоги, без судового засідання і виклику стягувача та боржника на основі доданих до заяви документів видає судовий наказ, який є особливою формою судового рішення.

Метою наказного провадження є спрощення, скорочення та здешевлення судової процедури у випадках, якщо це можливо та виправдано, і відповідає принципу процесуальної економії.

На відміну від позовного провадження, в наказному провадженні немає таких інститутів і положень: третіх осіб; заміни неналежної сторони; забезпечення доказів; забезпечення позову; обмін заявами по суті справи; мирової угода; призначення експертизи; судове доручення тощо.

9.2. Розгляд справ у порядку наказного провадження. Розгляд справ у наказному провадженні врегульовано розділом ст.ст.160-173 ЦПК, що зумовлено його специфікою порівняно з позовним та окремим провадженнями.

Наказному провадженню притаманні такі стадії: 1) відкриття наказного провадження; 2) видача судового наказу; 3) скасування судового наказу.

Заяву про видачу судового наказу можуть подати: особа, якій належить право вимоги; представник особи; органи й особи, визначені ст. 56 ЦПК України. Така заява подається до суду першої інстанції за загальними правилами підсудності. Для деяких вимог можуть застосовуватись правила альтернативної підсудності (п. 1, 4, 5 ч. 1 ст. 161 ЦПК України).

Розгляд заяви про видачу судового наказу відбувається протягом п'яти днів з дня її надходження, а якщо боржником у заяві про видачу судового наказу вказана фізична особа, яка не має статусу підприємця, – протягом п'яти днів з дня отримання судом у порядку, передбаченому ЦПК, інформації про зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи – боржника.

За наслідками розгляду заяви суд може прийняти одне з двох рішень: видати судовий наказ або відмовити у видачі судового наказу, про що постановлятиме ухвалу.

9.3. Судовий наказ. Відповідно до ч. 1 ст. 160 ЦПК України, судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, за якими може бути виданий судовий наказ.

Зміст судового наказу вказано в ст. 168 ЦПК. Для судового наказу характерна подвійна природа: він одночасно є судовим актом і виконавчим документом. Тому в ньому мають бути вказані також реквізити виконавчого документа (ст. 4 ЗУ «Про виконавче провадження») та обов'язково містити положення про дату видачі судового наказу стягувачу, дату набрання судовим наказом законної сили та строк пред'явлення судового наказу до виконання. Зазначені відомості вносяться до судового наказу у день його видачі стягувачу для пред'явлення до виконання.

Суть судового наказу зумовлюється такими його ознаками:

- судовий наказ є єдиним судовим актом, який поєднує у собі властивості судових актів, якими вирішується справа по суті заявлених вимог, а також виконавчого документа;

- судовий наказ має властивості як умовного, так і безумовного наказу;
- судовий наказ є судовим рішенням, що видається суддею одноособово;
- судовий наказ видається за доказами, наданими лише однією особою (заявником);
- судовий наказ видається з вимог, які можна назвати безспірними.

Однією з спільних ознак між судовим наказом і судовим рішенням є можливість суду внести виправлення до судового наказу, визнати його таким, що не підлягає виконанню, або відстрочити чи розстрочити виконання судового наказу в порядку, встановленому статтями 432, 435 ЦПК.

На відміну від судового рішення, судовий наказ оскарженню в апеляційному порядку не підлягає, проте може бути скасований у порядку, передбаченому розділом II ЦПК.

Отже, наказне провадження - це особливий спрощений вид цивільного судочинства, спрямований на швидкий та ефективний захист безспірних прав особи шляхом видачі судового наказу, який одночасно є і судовим рішенням, і виконавчим документом.

ТЕМА 10. ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ

- 10.1. Загальна характеристика окремого провадження в цивільному судочинстві
- 10.2. Розгляд судом справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи
- 10.3. Розгляд судом справ про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх
- 10.4. Розгляд судом справ про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності
- 10.5. Розгляд судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою
- 10.6. Розгляд судом справ про усиновлення
- 10.7. Розгляд судом справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення
- 10.8. Розгляд судом справ про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі
- 10.9. Розгляд судом справ про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність
- 10.10. Розгляд судом справ про визнання спадщини відумерлою
- 10.11. Розгляд судом справ про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку

- 10.12. Розгляд судом справ про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу
- 10.13. Розгляд судом справ про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб
- 10.14. Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису

10.1. Загальна характеристика окремого провадження в цивільному судочинстві. Відповідно до ч. 1 ст. 293 Цивільного процесуального кодексу України, окреме провадження визначається як: «вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав».

У справах окремого провадження суд розглядає і вирішує не спір про право цивільне, характерний для позовного провадження, а вимогу до суду про встановлення певних обставин - юридичних фактів, зміну правового статусу громадянина або неправильність дій органів, які посвідчують такі обставини, з наявністю чи відсутністю яких закон пов'язує виникнення, зміну або припинення суб'єктивних майнових і особистих немайнових прав. Отже, метою розгляду судом справ окремого провадження є захист прав і охоронюваних законом інтересів громадян, юридичних осіб і держави.

Розгляд справ окремого провадження спрямовується на встановлення певних обставин, юридичних фактів, наявності чи відсутності яких може бути спірною (ст.ст. 293 – 350-8 ЦПК). Відповідно до ч. 3 ст. 293 ЦПК за правилами окремого провадження можуть бути розглянуті і інші категорії справ (справи про надання права на шлюб, про розірвання шлюбу за заявою подружжя, яке має дітей, за заявою будь-кого з подружжя, якщо один з нього засуджений до позбавлення волі, про встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя та інші справи у випадках, встановлених законом).

Залежно від характеру вимоги, переданої на розгляд суду, справи окремого провадження мають свої, лише їм властиві, особливості. Однак усі ці справи мають спільні риси, що відрізняють їх від справ позовного провадження.

- 1) відсутність матеріально-правового спору;
- 2) особливий об'єкт судового захисту;
- 3) наявність спеціальної мети;

4) справи окремого провадження розглядаються судом з дотриманням загальних правил, установлених ЦПК, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду (ч. 3 ст. 294 ЦПК);

5) для окремого провадження характерний такий суб'єктний склад цивільних процесуальних правовідносин: суд; учасники справи – заявники, заінтересовані особи; інші учасники судового процесу.

Справи окремого провадження розглядаються з участю заявника і заінтересованих осіб.

Заявник- це особа, яка звернулася до суду із заявою про встановлення певних обставин або юридичного стану особи, з якими закон пов'язує виникнення, зміну або припинення особистих або майнових прав особи для здійснення іншою особою цих прав.

Заінтересовані особи- це особи, взаємовідносини яких із заявником залежать від обставин, що повинні бути встановлені під час вирішення справ окремого провадження; майнові й особисті права яких залежать від юридичного факту, встановлення якого вимагає заявник; для яких після встановлення судом певного юридичного факту виникає обов'язок визначити й оформити правові наслідки та права заявника.

6) дані справи не можуть бути об'єктом розгляду в третейському суді, а також у них відсутній інститут мирової угоди (ч. 5 ст. 294 ЦПК);

7) за умови ухвалення рішення про задоволення вимог заявника судові витрати не підлягають відшкодуванню (ч. 7 ст. 294 ЦПК);

8) справи окремого провадження не можуть розглядатися у порядку спрощеного провадження (ст. 274 ЦПК) чи заочного розгляду справи (ст. 280 ЦПК), не передбачено процедури врегулювання спору за участю судді (ст. 203 ЦПК);

9) формою звернення до суду для відкриття провадження у справі є заява, яка за формою і змістом повинна відповідати загальним вимогам, які пред'являються до позовної заяви, – ст. 175 ЦПК України;

10) у зв'язку з тим, що у справах окремого провадження відсутній спір про право, немає сторін з протилежними інтересами, то і відсутні інститути та категорії, притаманні позовному провадженню, зокрема: відмова від позову; визнання позову відповідачем; пред'явлення зустрічного позову відповідачем; зміна предмета позову; збільшення чи зменшення розміру позовних вимог; забезпечення позову; обмін заявами по суті справи; участь третіх осіб; процесуальна співучасть; заміна сторони тощо.

11) у випадках, встановлених пунктами 1, 3, 4, 9, 10 частини другої ст. 293 ЦПК, розгляд справ проводиться у складі одного судді і двох присяжних.

10.2. Розгляд судом справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи (ст.ст. 295-300 ЦПК).

10.3. Розгляд судом справ про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх (ст.ст. 300-1 – 300-5 ЦПК).

10.4. Розгляд судом справ про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності (ст.ст. 301-304 ЦПК).

10.5. Розгляд судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою (ст.ст. 305-309 ЦПК).

10.6. Розгляд судом справ про усиновлення (ст.ст. 310-314 ЦПК).

10.7. Розгляд судом справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення (ст.ст. 315-319 ЦПК).

10.8. Розгляд судом справ про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі (ст.ст. 320-328 ЦПК).

10.9. Розгляд судом справ про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність (ст.ст. 329-333 ЦПК).

10.10. Розгляд судом справ про визнання спадщини відумерлою (ст.ст. 334-338 ЦПК).

10.11. Розгляд судом справ про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку (ст.ст. 339-342 ЦПК).

10.12. Розгляд судом справ про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу (ст.ст. 343-346 ЦПК).

10.13. Розгляд судом справ про розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб (ст.ст. 347-350 ЦПК).

10.14. Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису (ст.ст. 350-1 – 350-8 ЦПК).

ТЕМА 11. АПЕЛЯЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

11.1. Поняття, мета і завдання апеляційного провадження.

11.2. Право на апеляційне оскарження, строки та порядок його реалізації.

11.3. Форма, зміст і порядок подання апеляційної скарги.

11.4. Стадії апеляційного провадження.

11.5. Повноваження суду апеляційної інстанції.

11.6. Види, зміст і порядок ухвалення рішень апеляційним судом.

11.1. Поняття, мета і завдання апеляційного провадження. Право на апеляційний перегляд справи та його забезпечення є одним із принципів цивільного судочинства. Правове регулювання порядку апеляційного оскарження судових рішень місцевих судів і процесуальної форми проведення апеляційного провадження передбачені окремим розділом ЦПК України. Реалізація права на апеляційний перегляд справи здійснюється в межах апеляційного провадження. Також апеляційне провадження визначають як стадію цивільного процесу, в межах якої відбувається перевірка законності та обґрунтованості судового рішення (ст.263 ЦПК).

По суті, апеляційне провадження є однією з процесуальних форм перегляду судових рішень у цивільних справах.

11.2. Право на апеляційне оскарження, строки та порядок його реалізації.

Право апеляційного оскарження - це встановлена нормами цивільного процесуального законодавства можливість ініціювання апеляційного провадження.

Реалізація права на апеляційне оскарження опосередкована наявністю низки передумов суб'єктивного та об'єктивного характеру.

Наявність осіб, які наділені правом апеляційного оскарження судових рішень, є суб'єктивною передумовою реалізації права апеляційного оскарження.

До об'єктивних передумов реалізації права на апеляційне оскарження належать об'єкт апеляційного оскарження, дотримання строків апеляційного окруження та встановленого нормами цивільного процесуального права порядку подання апеляційної скарги.

Об'єктом апеляційного оскарження у цивільному судочинстві є рішення суду першої інстанції повністю або частково.

Цивільне процесуальне законодавство у ст. 353 закріплює вичерпний перелік ухвал суду першої інстанції, які підлягають апеляційному оскарженню окремо від рішення суду.

Об'єктами апеляційного оскарження також є судовий наказ, як особлива форма судового рішення (ч. 1 ст. 160 ЦПК), та заочне рішення, як різновид судового рішення.

Цивільне процесуальне законодавство передбачає, що апеляційна скарга на рішення суду може бути подана протягом тридцяти днів, а на ухвалу – протягом п'ятнадцяти днів з дня їх проголошення (ч. 1 ст. 354 ЦПК).

11.3. Форма, зміст і порядок подання апеляційної скарги. Згідно з ч. 1 ст. 356 ЦПК України, апеляційна скарга подається у письмовій формі. Також законодавець установлює чіткі вимоги до змісту апеляційної скарги. До апеляційної скарги, залежно від обставин справи, додаються довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника, якщо апеляційна скарга подана представником і ці документи раніше не подавалися; копії скарги та доданих письмових матеріалів відповідно до кількості учасників справи; докази, що підтверджують дату отримання копії оскаржуваного судового рішення суду першої інстанції (за наявності).

Враховуючи, що за подання апеляційної скарги справляється судовий збір, то особа, яка звертається до апеляційного суду, також повинна додати документи, що підтверджують сплату судового збору в установлених порядку і розмірі, або документи, які підтверджують підстави звільнення від сплати судового збору відповідно до закону.

Цивільне процесуальне законодавство України передбачає можливість приєднання до апеляційної скарги. Зокрема, ст. 364 ЦПК передбачає право учасників справи приєднатися до апеляційної скарги, поданої особою, на стороні якої вони виступали у процесі.

11.4. Стадії апеляційного провадження. Суд апеляційної інстанції розглядає справи у судовому засіданні колегією у складі трьох суддів.

У цивільному судочинстві судове засідання по перегляду судових рішень в порядку апеляції умовно складається з таких стадії (етапів): підготовча частина, апеляційний розгляд справи по суті, судові дебати, ухвалення та проголошення рішення. А кожна з наведених стадій охоплює сукупність процесуальних дій суду та учасників апеляційного провадження, які об'єднані однією найближчою процесуальною метою.

Апеляційна скарга залишається без руху у таких випадках:

1) порушення вимог щодо її форми та змісту;

2) якщо вона подана після закінчення строків на апеляцію і скажник не порушив питання про поновлення пропущеного строку або якщо вказані у заяві підстави пропуску визнані судом неповажними.

ЦПК України у ч. 2 ст. 358 містить імперативну вимогу щодо пропуску строку на апеляційне оскарження. Зокрема зазначається, що суд апеляційної інстанції відмовляє у відкритті апеляційного провадження у разі подання апеляційної скарги після спливу терміну в один рік з дня складення повного тексту оскаржуваного судового рішення, незважаючи на поважність причин пропуску скажником строку на апеляційне оскарження. Обмеження цієї норми не поширюються на випадки подання апеляційної скарги особою, яка не була повідомлена про розгляд справи або дану особу не залучали до участі у справі і суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси або обов'язки та у випадку, якщо строк на апеляційне оскарження пропущено у зв'язку з виникненням обставин непереборної сили.

Після завершення судових дебатів колегія суддів виходить до нарадчої кімнати для прийняття остаточного рішення у справі.

11.5. Повноваження суду апеляційної інстанції. Повноваження суду апеляційної інстанції охоплюють усі процесуальні дії, які він має право вчиняти для виконання функції перегляду судових рішень в аспекті їх законності та обґрунтованості. Зазначається, що зміст повноважень апеляційного суду має трактуватись обмежено та охоплює лише ті процесуальні права апеляційної інстанції, від яких безпосередньо залежить доля рішення, що оскаржується в апеляційному порядку.

Оскільки основною метою апеляційного перегляду є перевірка законності та обґрунтованості судових рішень, апеляційний суд перевіряє, чи були дотримані вимоги цивільного процесуального законодавства під час прийняття оскаржуваних рішень та чи ці рішення правильні по суті.

Рішення правильне по суті в тому випадку, коли воно відповідає вимогам законності й обґрунтованості.

Рішення вважається законним тоді, коли «суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства, вирішив справу згідно з нормами матеріального права, що підлягають застосуванню до даних правовідносин, а також правильно витлумачив ці норми».

Рішення обґрунтоване, якщо воно «ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених доказами, які були досліджені в судовому засіданні і які відповідають вимогам закону про їх належність та допустимість, або обставин, що не підлягають доказуванню, а також якщо рішення містить вичерпні висновки суду, що відповідають встановленим на підставі достовірних доказів обставинам, які мають значення для вирішення справи».

11.6. Види, зміст і порядок ухвалення рішень апеляційним судом. У ході перегляду рішень в апеляційному порядку суд апеляційної інстанції уповноважений приймати ухвали та постанови.

Так, за результатами розгляду апеляційної скарги по суті суд апеляційної інстанції приймає постанову.

Ухвали постановляються апеляційним судом для вирішення процедурних питань, пов'язаних з рухом справи, клопотань і заяв учасників справи, питань про відкладення судового розгляду справи, оголошення перерви в судовому засіданні, зупинення провадження у цивільній справі, а також в інших випадках, передбачених ЦПК України.

Цивільне процесуальне законодавство встановлює чіткі вимоги щодо форми і змісту судових рішень апеляційного суду.

Постанова суду апеляційного суду складається з чотирьох обов'язкових частин: 1) вступна частина; 2) описова частина; 3) мотивувальна частина; 4) резолютивна частина.

Постанова апеляційного суду набирає законної сили з дня її прийняття (ст. 384 ЦПК України).

ТЕМА 12. КАСАЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

12.1. Поняття, завдання та мета касаційного провадження.

12.2. Право на касаційне оскарження та порядок його реалізації.

12.3. Форма, зміст та порядок подання касаційної скарги.

12.4. Порядок і межі розгляду справи судом касаційної інстанції.

12.5. Повноваження суду касаційної інстанції.

12.1. Поняття, завдання та мета касаційного провадження. В Україні повноваження суду касаційної інстанції виконує Верховний Суд. У його складі діє Касаційний цивільний суд, який переглядає в порядку касації справи цивільної юрисдикції. Касаційний перегляд судових рішень є способом оскарження судових рішень, що набрали чинності, з підстав неправильного застосування судами норм матеріального права чи порушення норм процесуального права при розгляді

судових справ. Водночас касаційна інстанція має забезпечувати однакове застосування права судами відповідної юрисдикції.

Тож метою касаційного перегляду є забезпечення однакового застосування норм закону судами першої та апеляційної інстанцій при розгляді і вирішенні справ.

Завдання суду касаційної інстанції, в перш чергу, зумовлені потребою перевірки законності судових рішень, які набрали чинності, та виправленням судових помилок. Однак, не менш важливою є діяльність суду касаційної інстанції, яка спрямована на забезпечення суворого й неухильного додержання судами норм матеріального та процесуального права, однакового та правильного застосування законодавства, забезпечення єдності судової практики.

Відповідно до ч.2 ст. 389 ЦПК України, можна виділити дві підстави касаційного оскарження: 1) неправильне застосування норм матеріального права; 2) порушення норм процесуального права.

12.2. Право на касаційне оскарження та порядок його реалізації – це встановлена нормами цивільного процесуального законодавства можливість оскаржити в касаційному порядку судові рішення нижчестоящих судів, які набрали законної сили, повністю або частково в передбачений для цього строк.

При реалізації права на касаційне оскарження судових рішень необхідно дотримуватися вимог щодо строків подання касаційної скарги. Так, касаційне оскарження судового рішення можливе протягом 30 днів з дня його проголошення (ч. 1 ст. 390 ЦПК).

12.3. Форма, зміст та порядок подання касаційної скарги. Відповідно до ч. 1 ст. 392 ЦПК, касаційна скарга подається у письмовій формі. У касаційній скарзі має бути зазначено: а) найменування суду, до якого подається скарга; б) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) особи, яка подає касаційну скаргу, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб- громадян України, номери засобів зв'язку та адресу електронної пошти, за наявності; в) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб); г) рішення (ухвала), що оскаржується; г) підставу (підстави), на якій (яких) подається касаційна скарга д) клопотання особи, яка подає скаргу; е) перелік письмових матеріалів, що додаються до скарги; є) дата отримання копії судового рішення суду апеляційної інстанції, що оскаржується.

Окрім зазначених вимог щодо змісту самої касаційної скарги, ЦПК України визначає, що до касаційної скарги, яка подається представником особи, додається

довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження даного представника (ч. 3 ст. 392). Недотримання цієї вимоги є підставою для залишення касаційної скарги без руху. ЦПУ України у ч. 4. ст. 392 закріплює перелік додатків до касаційної скарги.

12. 4. Порядок та межі розгляду справи судом касаційної інстанції. Касаційна скарга підлягає реєстрації у день її надходження до касаційного суду та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу.

На даному етапі суддя-доповідач може постановити такі види ухвал:

- про залишення касаційної скарги без руху;
- про повернення касаційної скарги;
- про відмову у відкритті касаційного провадження;
- про відкриття касаційного провадження.

Після отримання матеріалів касаційної справи судді-доповідачу протягом десятиденного терміну належить підготувати доповідь, у якій зазначити обставини, необхідні для ухвалення рішення касаційним судом.

Протягом п'яти днів після складення зазначеної доповіді проводиться попередній розгляд касаційної справи. Він здійснюється колегіально у складі трьох суддів касаційного суду за правилами письмового провадження без повідомлення учасників справи (ч. 1 ст. 401).

Згідно з положенням ст. 400 ЦПК України, під час розгляду справи в касаційному порядку суд не має права виходити за межі доводів і вимог касаційної скарги. При цьому суд касаційної інстанції повинен перевірити, чи правильно застосовано судом першої або апеляційної інстанції норми матеріального чи процесуального права.

12.5. Повноваження суду касаційної інстанції. Цивільне процесуальне законодавство у ст. 409 встановлює, що за результатами розгляду касаційної скарги суд касаційної інстанції має право:

- 1) залишити судові рішення судів першої інстанції та апеляційної інстанції без змін, а скаргу – без задоволення;
- 2) скасувати судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій повністю або частково і передати справу повністю або частково на новий розгляд, зокрема за встановленою підсудністю або для продовження розгляду;
- 3) скасувати судові рішення повністю або частково й ухвалити нове рішення у відповідній частині або змінити рішення, не передаючи справи на новий розгляд;
- 4) скасувати постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково і залишити в силі рішення суду першої інстанції у відповідній частині;
- 5) скасувати судові рішення суду першої та апеляційної інстанцій у відповідній частині і закрити провадження у справі чи залишити позов без розгляду у відповідній частині;
- 6) визнати нечинними судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій повністю або частково і закрити провадження у справі у відповідній частині;

7) скасувати свою постанову (повністю або частково) і прийняти одне з рішень, зазначених вище.

За наявності підстав, передбачених ч. 1 ст. 411 ЦПК України, касаційний суд зобов'язаний скасувати судові рішення і передати справу на новий розгляд. До таких підстав належать:

- а) справу розглянуто і вирішено неповноважним складом суду;
- б) в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід, і судом касаційної інстанції визнано підстави про відвід обґрунтованими, якщо касаційну скаргу обґрунтовано такою підставою;
- в) судове рішення не підписане будь-яким із суддів або підписано не тими суддями, що зазначені в судовому рішенні;
- г) судове рішення ухвалено суддями, які не входили до складу колегії, що розглянула справу;
- ґ) справу розглянуто за відсутності будь-кого з учасників справи, належним чином не повідомлених про дату, час і місце судового засідання, якщо такий учасник справи обґрунтовує свою касаційну скаргу такою підставою;
- д) судове рішення ухвалено судом з порушенням правил інстанційної або територіальної юрисдикції;
- е) суд прийняв рішення про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки осіб, які не були залучені до участі у справі.

ТЕМА 13. ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ

13.1. Поняття та підстави перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

13.2. Поняття та підстави перегляду судових рішень за виключними обставинами.

13.3. Розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами.

13.1. Поняття та підстави перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. Процедура скасування остаточного судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами передбачає, що існує доказ, який раніше не міг бути доступний, однак він міг би привести до іншого результату судового розгляду. Особа, яка звертається із заявою про скасування рішення, повинна довести, що в неї не було можливості представити цей доказ на остаточному судовому слуханні і що цей доказ є вирішальним.

Відповідно до ч. 1 ст. 423 ЦПК слідує, що рішення, постанова або ухвала, якими закінчено розгляд справи, що набрали законної сили, можуть бути переглянуті за нововиявленими або виключними обставинами.

Цей спосіб та інститут є особливим самостійним видом перевірки законності і обґрунтованості судового рішення, яке не відповідає об'єктивній істині.

Проте, незаконність та необґрунтованість такого судового рішення не є наслідком помилки суду, що спричиняють скасування такого рішення в апеляційному чи касаційному порядку, а є результатом виявлення нової обставини, яку суд не мав можливості врахувати на час ухвалення рішення, учасники справи не знали про цю обставину та, відповідно, не могли повідомити про неї.

Обставини, що обґрунтовують вимоги або заперечення сторін чи мають інше істотне значення для правильного вирішення справи, існували на час ухвалення судового рішення, але залишаються невідомими особам, які беруть участь у справі, та стали відомими тільки після ухвалення судового рішення, є нововиявленими обставинами.

13.2. Поняття та підстави перегляду судових рішень за виключними обставинами. Відповідно до ч. 3 ст. 423 ЦПК слідує, що підставами для перегляду судових рішень у зв'язку з виключними обставинами є:

1) встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого або ж не застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане;

2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом;

3) встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини судді у вчиненні кримінального правопорушення, внаслідок якого було ухвалено судове рішення.

Необхідно враховувати, що, закріплюючи право на перегляд рішення у зв'язку з виключними обставинами, законодавець мав на меті забезпечити поновлення порушеного права особи внаслідок застосування у її справі положень закону, які не відповідали Конституції України. Це означає, що йдеться про надання заявнику права на застосування інституту реституції після ухвалення рішення Конституційним Судом.

Вчинення злочину суддею, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення (наприклад, одержання хабаря) може вважатися виключною обставиною, якщо вина судді встановлена вироком суду, що набрав законної сили. При цьому перегляд судового рішення на підставі відповідної виключної обставини має відбутися вже після того, як така обставина була встановлена вироком суду, що набрав законної сили, тобто після того, як суддю було притягнуто до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України.

Кримінальна відповідальність за винесення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови передбачена ст. 375 КК України, яка на практиці майже не застосовувалася з причини відсутності визначення на законодавчому рівні поняття «неправосудного» судового рішення.

13.3. Розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами. Строк подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами складає протягом 30 днів з дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про виникнення таких обставин (детальніше – ч. 1 ст. 424 ЦПК).

Водночас заява про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами у зв'язку з істотними для справи обставинами, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі на час розгляду справи, може бути подана не пізніше 3 років з дня набрання таким судовим рішенням законної сили. А заяви про перегляд у зв'язку з нововиявленими або виключними обставинами з решти підстав – не пізніше 10 років з дня набрання таким судовим рішенням законної сили. Ці строки не можуть бути поновлені.

Форма та зміст заяви має відповідати вимогам, встановленим ЦПК до оформлення заяв, що подаються до суду першої інстанції. Порядок подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами: подається до суду, який ухвалив судове рішення; подається до суду тієї інстанції, яким змінено або ухвалено нове судове рішення; до Верховного Суду України (ст. 425 ЦПК).

Прийняте за наслідками провадження за нововиявленими обставинами судове рішення може бути оскаржено в порядку, встановленому ЦПК для оскарження судових рішень суду відповідної інстанції.

Якщо нове судове рішення набрало законної сили, – інші судові рішення в такій справі втрачають законну силу.

ТЕМА 14. ВИКОНАВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ

14.1. Поняття і значення виконавчого провадження.

14.2. Негайне виконання судових рішень

14.3. Звернення судових рішень до виконання

14.4. Відстрочення і розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання

14.5. Зупинення виконання судового рішення

14.6. Поворот виконання судового рішення

14.7. Судовий контроль за виконанням судових рішень

14.8. Визнання та виконання рішень іноземних судів, міжнародних комерційних арбітражів в Україні, надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів

14.1. Поняття і значення виконавчого провадження. Рішення суду у цивільній справі має виконуватись боржником самостійно і добровільно. Якщо ж боржник не виконує рішення суду у цивільній справі, що набрало законної сили або рішення підлягає негайному виконанню, тоді передбачається примусове виконання.

Виконавче провадження як завершальна стадія судового провадження і примусове виконання судових рішень та рішень іноземних органів (посадових осіб) – це сукупність дій визначених у законі органів і осіб, що спрямовані на примусове виконання рішень і проводяться на підставах, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією України, ЗУ «Про виконавче провадження», іншими законами та нормативно-правовими актами, а також рішеннями, які відповідно до закону підлягають примусовому виконанню.

Стадії виконавчого провадження та їх зміст.

I. Відкриття виконавчого провадження.

II. Підготовка до примусового виконання.

III. Стадія фактичного виконання рішення.

IV. Завершальна стадія.

14.2. Негайне виконання судових рішень полягає в тому, що воно набуває властивостей здійснення і підлягає виконанню не з часу набрання ним законної сили, що передбачено для переважної більшості судових рішень, а негайно з часу його оголошення в судовому засіданні, чим забезпечується швидкий і реальний захист життєво важливих прав та інтересів громадян і держави.

Особливістю при цьому буде видача виконавчого листа за рішенням, яке допущене до негайного виконання, у день його ухвалення.

У відповідності до ЗУ «Про виконавче провадження» строк пред'явлення рішення, що підлягає негайному виконанню – з наступного дня після його прийняття (ст. 12); за виконавчими документами, що підлягають негайному виконанню – виконавчий збір не стягується (ч. 5 ст. 27); виконавець перевіряє виконання рішення не пізніш як на третій робочий день після відкриття виконавчого провадження (ст.63).

Стаття 430 ЦПК передбачає перелік справ в яких судові рішення виконуються негайно. Перелік підстав звернення до негайного виконання рішення суду є вичерпним та не підлягає розширеному тлумаченню.

14.3. Звернення судових рішень до виконання. Стаття 431 ЦПК України визначає порядок звернення судових рішень до виконання. Також слід враховувати, що судовий наказ та, у визначених ЦПК випадках, ухвали суду вже є виконавчими документами.

Для того, щоб виконати інше рішення суду в примусовому порядку, потрібно звернутися до суду першої інстанції, який ухвалив рішення із заявою про видачу виконавчого листа.

14.4. Відстрочення і розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання. Положення ст. 435 ЦПК встановлюють, що за наявності обставин, що ускладнюють виконання рішення (хвороба боржника або членів його сім'ї, відсутність присудженого майна в натурі, стихійне лихо тощо), за заявою сторони виконавчого провадження суд, який видав виконавчий документ, у десятиденний строк розглядає питання про відстрочку або розстрочку виконання рішення в

судовому засіданні з викликом сторін і у виняткових випадках може відстрочити або розстрочити виконання.

Питання про відстрочення або розстрочення виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання судового рішення може бути розглянуто також за ініціативою суду. Законодавцем наведено приклади обставин, що ускладнюють виконання рішення, щоб зорієнтувати суд у змісті даного оціночного поняття. Однак, перелік обставин, що можуть спричинити відстрочку, розстрочку, зміну чи встановлення способу і порядку виконання рішення не може бути вичерпним.

Підставами відстрочення чи розстрочення виконання рішення прийнято вважати обставини, які ускладнюють виконання, а для зміни способу та порядку виконання – обставини, що роблять виконання неможливим.

Відстрочка виконання рішення суду- це відтермінування у часі належного строку виконання рішення суду в цілому. Надання відстрочки судом полягає у визначенні нової конкретної, більш пізньої ніж первинна, дати, з настанням якої й після завершення строку відстрочки рішення має бути виконано повністю.

Натомість, розстрочкою виконання рішення суду є встановлення точного проміжку часу (конкретизація часу), протягом якого таке рішення суду має бути виконано. При цьому визначається не лише новий строк для остаточного виконання рішення, а й відповідні проміжні строки; встановлення періоду, протягом якого борг відшкодовується частковими платежами; виконання не одразу рішення в повному обсязі, а у відповідних частинах протягом точно визначеного судом строку.

Встановлення або зміна способу і порядку виконання судового рішення у порядку вирішення судом процесуальних питань, пов'язаних із виконанням судового рішення, здійснюється:

- 1) лише щодо судового рішення, що перебуває на примусовому виконанні;
- 2) з ініціативи суду чи за заявою сторони або виконавця;
- 3) судом, який розглядав справу як суд першої інстанції;
- 4) за наявності обставин, що істотно ускладнюють або унеможливають виконання такого рішення;
- 5) якщо це не призведе до зміни зазначеного у судовому рішенні способу захисту;
- 6) за відсутності потреби залучення нових осіб і встановлення нових обставин.

14.5. Зупинення виконання судового рішення (ст.436 ЦПК). Метою вирішення питання про зупинення виконання судового рішення або зупинення його дії є недопущення порушення прав, свобод та охоронюваних законом інтересів особи, яка подала касаційну скаргу, та інших осіб, які беруть участь у справі, якщо такі наслідки можуть настати у зв'язку з виконанням (дією) судового рішення.

Заява (клопотання) про зупинення виконання судового рішення або зупинення його дії має містити обґрунтування необхідності зупинення виконання рішення або зупинення його дії, такими мотивами, зокрема, може бути відкриття виконавчого

провадження щодо примусового виконання судового рішення або неможливість повороту виконання рішення у разі його скасування тощо.

14.6. Поворот виконання судового рішення. Питання про поворот виконання судових рішень виникає у зв'язку із скасуванням чи зміною вищестоящим судом уже виконаних постанов.

Отже, поворот виконання – це повернення стягувачем боржникові всього одержаного ним за скасованою (зміненою) постановою. Поворот виконання спрямований на відновлення прав боржника, порушених виконанням рішення.

Питання про поворот виконання рішення вирішує суд (ст. 444 ЦПК) на основі відповідної заяви сторони. До такої заяви додається документ, який підтверджує те, що суму, стягнуту за раніше прийнятим рішенням, списано установою банку або майно вилучене державним чи приватним виконавцем.

14.7. Судовий контроль за виконанням судових рішень (розділ 7 ЦПК України) – це особлива форма правосуддя, коли діяльність суду пов'язана із реалізацією судових актів у цивільних справах, яка здійснюється у формі «контрольного санкціонування» вчинення деяких процесуальних дій у виконавчому провадженні при розгляді цивільних справ, безпосереднього розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність виконавців, як важливої гарантії захисту права особи у після судовому цивільному процесі та розгляді різних позовів, які стосується заходів примусового виконання.

Судовий контроль на стадії виконавчого провадження, окрім вирішення судом ряду процесуальних питань передбачає також і контроль, в ході якого оцінюються законність дій (бездіяльності) виконавця, а також законність прийнятих ним рішень.

Під судовим контролем у виконавчому провадженні слід розуміти форму реалізації судової влади, систему передбачених процесуальним законом засобів, спрямованих на недопущення незаконного обмеження прав і охоронюваних законом інтересів особи у процесі примусового виконання судових актів і актів інших юрисдикційних органів, а також відновлення особи в цих правах, і полягає в перевірці діяльності органів примусового виконання та їх посадових осіб, а також застосування до них заходів впливу, передбачених процесуальним законодавством.

Скарга подається до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції, про що повідомляється відповідний орган державної виконавчої служби, приватний виконавець.

14.8. Визнання та виконання рішень іноземних судів, міжнародних комерційних арбітражів в Україні, надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів (розділ 9 ЦПК України). Згідно з положеннями ст. 463 ЦПК рішення іноземного суду може бути пред'явлено до примусового виконання в Україні протягом трьох років з дня набрання ним законної сили (за винятком рішення про стягнення періодичних платежів, яке може бути пред'явлено до примусового виконання

протягом усього строку проведення стягнення з погашенням заборгованості за останні три роки).

Також, ст. 464 ЦПК передбачено правило, відповідно до якого питання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду розглядається судом за місцем проживання (перебування) або місцезнаходженням боржника. Якщо боржник не має місця проживання (перебування) або місцезнаходження на території України або його місце проживання (перебування) або місцезнаходження невідоме, питання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду розглядається судом за місцезнаходженням в Україні майна боржника.

ТЕМА 15: ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ТРЕТЕЙСЬКИХ СУДІВ, ОСПОРЮВАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ АРБІТРАЖІВ. ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ. ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЗА УЧАСТЮ ІНОЗЕМНИХ ОСІБ

- 15.1. Порядок оскарження рішень третейських судів та оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів.
- 15.2. Судовий розгляд справи про оскарження рішень третейських судів, оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів.
- 15.3. Відновлення втраченого судового провадження.
- 15.4. Провадження у справах за участю іноземних осіб

15.1. Порядок оскарження рішень третейських судів та оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражів. Особливістю рішення третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу є те, що вони не можуть бути оскарженими до жодної вищестоящої інстанції як судові рішення. Разом із тим відсутність будь-якої форми контролю за таким рішенням могло б призвести до виконання таких рішень, які в разі їх винесення в межах судової системи були б скасовані або змінені вищестоящим судом. Тому існує інститут оспорювання третейських та арбітражних рішень у національних судах.

В силу того, що оспорювання третейських та арбітражних рішень – це форма контролю з боку державних судів, то регулювання цього інституту визначається у законодавстві кожної окремої країни, а на міжнародно-правовому рівні врегульовані лише деякі аспекти. Мова йде про Женевський протокол про арбітражні застереження (1923 р.); Женевська конвенція про виконання іноземних арбітражних рішень (1927 р.); Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень (1958 р.); ЄКЗА (1961 р.); Вашингтонська конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами (1965 р.); Типовий закон ЮНСІТРАЛ щодо міжнародного торгівельного арбітражу (1985 р.); Північноамериканська угода про вільну торгівлю (1994 р.); Лісабонська енергетична хартія (1994 р.); Арбітражний регламент ЮНСІТРАЛ 1976 (2010 р.) та ін.

Законодавство європейських країн зазвичай не розрізняє внутрішні третейські суди та міжнародні комерційні арбітражі.

Організація та діяльність міжнародного комерційного арбітражу (третейського суду) регламентується Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж».

Третейський суд – недержавний незалежний орган, що утворюється за угодою або відповідним рішенням заінтересованих фізичних та/або юридичних осіб у порядку, встановленому законом, для вирішення спорів, що виникають із цивільних та господарських правовідносин.

У ст. 1 Закону України «Про третейські суди» прямо закріплено, що його дія не поширюється на міжнародний комерційний арбітраж. Таким чином, в Україні існує розділення арбітражу на міжнародний (міжнародний комерційний арбітраж) і внутрішній (третейські суди).

15.2. Судовий розгляд справи про оскарження рішень третейських судів, оспорування рішень міжнародних комерційних арбітражів. Справа розглядається суддею одноособово протягом тридцяти днів з дня надходження до суду заяви.

Особи, які беруть участь у справі повідомляються про час і місце розгляду справи, проте їх неявка (за умови належного повідомлення) не перешкоджає розгляду справи.

Суд скасовує рішення третейських судів та міжнародних комерційних арбітражів виключно з підстав, визначених у ст. ст. 458 – 459 ЦПК.

За наслідками розгляду справи про оскарження рішення третейського суду суд постановляє ухвалу. Суд загальної юрисдикції не має аналізувати правильність застосування МКАС норм матеріального права при вирішенні спору та переглядати спір по суті.

15.3. Відновлення втраченого судового провадження. Під втратою судового провадження слід розуміти зникнення (загублення, знищення) частини матеріалів справи або всієї справи із судового провадження. Крім того, можна казати про втрату судового провадження й у випадку наявності справи або окремих її матеріалів за умов, якщо справа в цілому чи окремі матеріали справи втратили ознаки документів, наприклад у результаті довготривалого зберігання, тощо. Причому під матеріалами розуміються не тільки документи, але і ті речі, що охоплюються поняттям «матеріали цивільної справи». Зокрема, це може бути фотографії, аудіо- або відеозаписи тощо. Тобто все те, що було залучено у цивільну справу ухвалою суду. Якщо суду були надіслані матеріали, але до нього вони не надійшли, то вважатися матеріалами цивільної справи вони не можуть. Саме тому ставити питання про їх відновлення не можна.

Відновлення втраченого судового провадження цивільного процесу характерно для будь-якої стадії цивільного процесу, якщо вже відбулося закінчення провадження по цивільній справі. Тобто відновлення втраченого судового провадження є загальним щодо всього цивільного процесу. Також відновлення

втраченого судового провадження у своїй діяльності може застосовувати суд будь-якої ланки та інстанції, починаючи від першої, закінчуючи Верховним Судом України.

15.4. Провадження у справах за участю іноземних осіб. Відповідно до ст. 410 ЦПК іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, іноземні держави (їх органи та посадові особи) та міжнародні організації (далі - іноземні особи) мають право звертатися до судів України для захисту своїх прав, свобод. Статтею 75 Закону України «Про міжнародне приватне право» передбачено, що підсудність судам України справ з іноземним елементом визначається на момент відкриття провадження у справі, незважаючи на те, що в ході провадження у справі підстави для такої підсудності відпали або змінилися, крім випадків, передбачених у статті 76 цього Закону.

ТЕМА 16. ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО ТА МЕДІАЦІЯ

Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 р.

Медіація - позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. При цьому медіатор – це спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію.

За усталеною практикою функції медіатора виконують після проходження відповідного спеціального навчання психологи, адвокати, представники інших професій, що розуміються на комунікації та конфліктах.

Згідно з п.1 ст. 3 Закону, медіація може застосовуватися у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим), тобто у всіх, крім конституційного, видах судових процесів для вирішення будь-яких спорів.

Аналізуючи положення Закону, можна дійти висновку, що саме цю концепцію покладено в основу при його створенні. Слід звернути увагу на такий інститут у цивільному судочинстві, як «врегулювання спору за участю судді», передбачений у Главі 4 Розділу 3 Цивільного процесуального кодексу України. Даний інститут має певні схожі з медіацією риси.

По-перше, це також є спробою мирного врегулювання конфлікту.

По-друге, цьому інституту притаманні принципи добровільності та «позасудового» вирішення конфлікту, оскільки, відповідно до ст. 201 ЦПК України, «врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті».

Також певною мірою схожа процедурність медіації та врегулювання спору за участю судді: проводяться наради, з'ясовуються підстави та предмет конфлікту та ін. Але все ж таки дані інститути не є тотожними, про що свідчить багато обставин.

По-перше, як свідчить ч. 2 ст. 202 ЦПК України, у випадку недосягнення сторонами мирного врегулювання спору за наслідками проведення врегулювання спору повторне проведення врегулювання спору за участю судді не допускається, натомість кількість «спроб» врегулювання конфлікту шляхом медіації необмежена.

По-друге, бажаним результатом врегулювання спору за участю судді є укладання мирової угоди сторонами, відмова позивача від позову чи визнання позову відповідачем, тобто, на відміну від медіації, даний засіб обмежений рамками судового провадження. Про це також свідчить те, що у разі недосягнення цього результату справа обов'язково передається на розгляд іншому судді.

По-третє, ст. 205 ЦПК України передбачено максимальний строк його проведення врегулювання спору за участю судді проводиться протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про його проведення. У свою чергу, медіація, хоча і проводиться протягом розумного строку, але у часі необмежена.

VI. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р // ВВР України. - 2016. - № 28. - Ст. 532 в редакції від 02.06.2016 р. № 1401-VIII.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-I // ВВР України. - 2017. - № 48. - Ст. 436 в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017р.
3. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016р. №1402-VIII.
4. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. № 5076-VI.
5. Закон України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року № 1404-VIII.
6. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV.
7. Закон України «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2005 р. № 3262-IV // ВВР України. - 2006.- № 15.- Ст.128.
8. Закон України «Про міжнародне приватне право» 23 червня 2005 року № 2709-IV
9. Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» 24 лютого 1994 року № 4002-XII.
10. Закон України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 р. № 3425-XII // ВВР України. - 1993. - № 39. - Ст. 383.
11. Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, посадових осіб» 2 червня 2016 року № 1403-VIII.
12. Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII
13. Закон України «Про судовий збір» від 8 липня 2011р. № 3674-VI.
14. Закон України «Про третейські суди» від 11 травня 2004 р. № 1701-IV // ВВР України. - 2004. - № 35. - Ст. 412.

Допоміжна література

15. Бичкова С.С. Цивільний процесуальний статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження. Монографія. – К.: Атіка, 2011. – 420 с.
16. Васильєв С.В. Цивільний процес України [текст]: навчальний посібник / С.В. Васильєв. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 344 с.
17. Герасимчук С. С. Врегулювання спору за участю судді у цивільному процесі: проблемні аспекти / С. С. Герасимчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2024. - Вип. 86(2). - С. 71-75.
18. Губарев С. В., Міловська Н. В., Шабалін А. В. Цивільний процес: практикум. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 150 с.
19. Експрес-підготовка до магістерського ЗНО з правознавства: навч. посіб. / уклад: М.В. Пономаренко, Л.О. Чернов. – Харків: Право, 2018. – 410 с.
20. Ізарова І.О., Ханик-Посполітак Р.Ю. Цивільний процес України: Навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищих навчальних закладів / І.О. Ізарова, Р.Ю. Ханик-Посполітак. – Київ: ВД «Дакор», 2018 р. – 276 с.
21. Колісник О. В. Прогалини в цивільному процесуальному праві та засоби їх усунення / О. В. Колісник // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Юридичні науки. - 2024. - № 11. - С. 78-85.
22. Комаров В.В. Окреме провадження: монографія / В.В. Комаров, Г.О. Світлична, І.В. Удальцова; за ред. В.В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – 312 с.
23. Короєд С. О. Трансформація процесуальних повноважень суду щодо застосування належного та ефективного способу захисту цивільних прав / С. О. Короєд // Альманах права. - 2023. - Вип. 14. - С. 157-164.
24. Курило М. П. До питання про сутність поняття процесуальних гарантій прав учасників справи в цивільному судочинстві / М. П. Курило, С. М. Зленко // Приватне та публічне право. - 2024. - № 1. - С. 14-20.

25. Масюк В.В. Цивільний процес у схемах і таблицях: навч. посіб. / В.В. Масюк, М.Ю. Акулова. – 2-ге вид., допов. – Х.: Право, 2015. – 192 с.
26. Менюк Д. О. Окремі питання розвитку цивільного процесуального права України / Д. О. Менюк // Альманах права. - 2023. - Вип. 14. - С. 265-270.
27. Міжнародний цивільний процес України: Навчальний посібник. Практикум: За ред. д.ю.н., проф. С.Я. Фурси. – К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2010. – 328 с.
28. Парасюк М. В. Вплив штучного інтелекту на принцип рівноправності та змагальності сторін у цивільному процесі / М. В. Парасюк // Аналітично-порівняльне правознавство. - 2025. - № 1. - С. 211-216.
29. Позовне провадження: моногр. / В.В. Комаров, Д.Д. Луспенник, П.І. Радченко та ін.; за ред. В.В. Комарова. – Х.: Право, 2011. – 552 с.
30. Практикум з цивільного процесу України: Навчальний посібник для студентів юрид. спеціальностей вищих навчальних закладів / За заг. ред. Н.В. Василюк, Ю.Д. Притики. – Київ.: ВД «Дакор», 2018. – 332 с.
31. Середницька І.А. Цивільний процес у питаннях та відповідях: Навчальний посібник. Одеса, 2019.
http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1740/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%A6%D0%B8%D0%B2._%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81_%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D1%86_%D0%BA%D0%B0_I.%D0%90..pdf
32. Ступак О. В. Урахування думки дитини в цивільно-процесуальній процедурі забезпечення її найкращих інтересів: прикладний аспект / О. В. Ступак // Слово Національної школи суддів України. - 2023. - № 3. - С. 94-109.
33. Теоретичні проблеми цивільного процесуального права : Підручник /М.М.Ясинок, М.П.Курило, О.В.Кіріяк, О.О.Кармаза, С.І.Запара та ін.; За заг. ред. д.ю.н. професора М.М. Ясинка. – К.: Алерта, 2016.
<http://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/4021/1/%D0%A6%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8%20%D0%B7%D0%B0%20%D1%80%D0%B5%D0%B4.%20%D0%AF%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20%D0%9C.%D0%9C.%202016.pdf>
34. Тимченко Г. П. Забезпечення доказів у цивільному судочинстві: історико-правовий нарис розвитку законодавства // Правова держава. - 2023. - Вип. 34. - С. 410-420.
35. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина): підруч. / О.В. Гетманцев, Л.А. Кондрат'єва, Л.А. Остафійчук, А.Л. Паскар, І.Ю. Татулич; за ред. О.В. Гетманцевої. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022, 412 с.
<https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4459/%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A6%D0%9F%D0%9F%20%20%20%20%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
36. Цивільний процес : навч. посіб. / [О. Г. Бортнік, О. Л. Зайцев, В. А. Кройтор та ін.] ; за заг. ред. проф. В. А. Кройтора ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2022. – 336 с.
37. Цивільний процес: навч. посіб. / [К.В. Гусаров, М.В. Жушман, С.О. Кравцов та ін.]. – Харків: Право, 2018. – 362 с.

Постанови Пленуму Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ з процесуальних питань у цивільних справах

38. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 28.03.72 із змінами, внесеними згідно з Постановами Пленуму Верховного Суду України № 13 від 29.11.74, № 4 від 24.04.81, № 3 від 30.03.84, № 13 від 25.12.92, № 15 від 25.05.98. «Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним».

39. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 31.03.95 із змінами, внесеними згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України № 15 від 25.05.98. «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення».

40. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 12 червня 2009 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду».

41. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 12 червня 2009 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції».

42. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 14 від 18 грудня 2009 «Про судові рішення у цивільній справі».

43. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 13 від 23 грудня 2011 року «Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження».

44. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 12 від 24 жовтня 2008 року «Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку».

45. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 10 від 14 червня 2012 року «Про судову практику розгляду цивільних справ у касаційному порядку».

46. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 11 від 30 вересня 2011 року «Про судову практику застосування статей 353-360 Цивільного процесуального кодексу України».

47. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 4 від 30 березня 2012 року «Про застосування цивільного процесуального законодавства при перегляді судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами».

Інформаційні ресурси

1. Верховна Рада України <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Міністерство освіти і науки України <http://mon.gov.ua/>
3. Міністерство юстиції України <https://minjust.gov.ua/ua>
4. Верховний Суд України <http://www.scourt.gov.ua/>
5. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ <http://sc.gov.ua/>
6. Єдиний державний реєстр судових рішень України <http://www.reyestr.court.gov.ua/>